

DONELAIČIO ŽEMĖ

Leidžia Kristijono
Donelaičio draugija
Leidžiamas nuo 1992 m.

2022 m. gruodis
Nr. 4 (241)

30

9 772424 509001

Kaina 2 Eur

Turinys

AKTUALIJOS

Mažosios Lietuvos susijungimo su Lietuva klausimas represinių struktūrų gniaužtuose. Išsivadavę tapsime nepriklausomi.....	3
Paminėtos Tilžės akto 104-osios metinės, įteikti K. Donelaičio medaliai „Širdings brolau“	5
Mažoji Lietuva tiesos ir interesų kovoje	7
Tilžės Akto paminėjimas Klaipėdoje	9
Visuotinis Kristijono Donelaičio draugijos narių susirinkimas	10
Prof. Dalia Kiseliūnaitė: “Dėmesio Donelaičiui niekada nebus per daug”	11

SUKAKTYS

30 leidinio „Donelaičio žemė“ metų.....	13
Martynas Purvinas: „Svarbiausiu darbu laikau senųjų istorinių Lietuvos kaimų tyrinėjimą“	15
110-osios „Santaros“ metinės	16
Lietuvininkas Jurgis Plonaitis	18

K. DONELAITIS

Konferencijoje „Donelaičio žemė ir Sūduva pasaulio kultūros kontekste“ – įdomūs pranešimai ir diskusijos.....	20
Misterija „Laiko tėkmėje“ pagal Kristijoną Donelaitį	22

NAUJOS KNYGOS

Naujoji Napoleono Kitkausko knyga “Mūro istorijos tyrėjas”	24
--	----

NETEKTYS

Netekome Mažosios Lietuvos bičiulės žurnalistės Laimos Pangonytės	26
Amžinybėn išėjo kunigas Anupras Gauronskas.....	26
Mirė buvęs pirmasis Lietuvos konsulas Karaliaučiuje Antanas Sigitas Šileris	27

Pirmajame viršelyje – žinomas Lietuvos architektas, istorikas, etnografas Martynas Purvinas, šį mėnesį minintis savo 75-ąjį gimtadienį. Ši graži sukaktis buvo paminėta Kauno technologijos universitete, kur mokslininką, įvairių premijų laureatą doc. dr. M. Purviną sveikino jo bendražygiai, buvę bendramoksliai, draugai ir bičiuliai. Kartu buvo paminėtas ir jo senųjų Lietuvos istorinių kaimų tyrimų 50-metis. (Algio Vaškevičiaus nuotrauka).

Ketvirtajame viršelyje – Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje eksponuojamas netikėtai atrasto Mažosios Lietuvos (Tilžės) akto originalas. Plačiau apie Akto atsiradimo aplinkybes šiame žurnalo numeryje rašo Kristijono Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius, taip pat rasite straipsnį apie Akto pasirašymo 104-ųjų metinių minėjimą, surengtą Vilniaus mokytojų namuose. (Algio Vaškevičiaus nuotrauka).

Leidžia:

Kristijono Donelaičio draugija
LT-68295 Marijampolė,
Vytauto g. 28
www.donelaitis.info
draugija@donelaitis.info

Redaguoja:

Algis Vaškevičius – redaktorius,
Gintaras Skamaročius –
K. Donelaičio draugijos pirmininkas,
Remigijus Svilius – techninis
redaktorius

„Donelaičio žemės“ redakcija:
G. Skamaročius (pirmininkas),
N. Kitkauskas, V. Gocentas, V. Juraitis,
Dž. Maskuliūnienė, A. Matulevičius,
R. Senapėdis, V. Šilas

Spausdino „Aušros“ leidyklos
spaustuvė
A. Mickevičiaus g. 23, Punkskas

Rankraštis pasirašytas spaudai
2022-12-27

Rankraščiai taisomi ir trumpinami
redakcijos nuožiūra.
Redakcijos nuomonė nebūtinai
sutampa su autorių nuomone

ISSN 2424–5097

Tiražas – 700 egz.

K. Donelaičio draugijos sąskaita:
LT917044060001135106

Projektą iš dalies remia
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo
fondas (2000 Eur parama projektui
„Lietuva abipus Nemuno“ vykdyti),
o taip pat:

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Mažosios
Lietuvos
fondas

Tautos fondas

Asociacija
Nemuno
euroregionas

Marijampolės
Rotary klubas

Mažosios Lietuvos susijungimo su Lietuva klausimas represinių struktūrų gniaužtuose. Išsivadavę tapsime nepriklausomi

Įvairių laikotarpių Rusijos, Lenkijos, Vokietijos, Amerikos imperinės karinės doktrinos skelbė ir tebeskelbia: "Kas valdys istoriją - tas valdys ateitį". Istorijų sustiprėję klastojimai leidžia prognozuoti valstybių šantažavimus, naujas agresijas, galimus praradimus.

Ši situacija leidžia suprasti, kodėl mūsų tautai ir valstybei svarbūs dokumentai, kūriniai buvo naikinami ar slepiami, o istorija, reiškiniai bei tautos ir pavienių žmonių pasiekimai buvo trinami iš archyvų, mūsų atminties, žeminami ir šmeižiami, laimėjimus bandant sumenkinti ar visai paneigti, o nenusipelnčius veikėjus neproporcingai aukštinti.

Menkinimas vyko ne tik kaimyninių šalių propagandoje - išorėje, bet ir Lietuvoje – viduje. Ilgai bandyta neigti Mažosios Lietuvos (ypač Klaipėdos krašto) lietuviškumą ir paties 1918 m. Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos (Tilžės) Akto buvimą, nes, atseit, jeigu "Akto originalo nėra, tai jo ir nebuvo".

Žiūrint plačiau, tai ne vien tik Akto kaip dokumento – tai pačios Lietuvos ir lietuviškumo neigimas Klaipėdoje bei visoje Mažojoje Lietuvoje plačiąja prasme, praeityje ir su mintimis ateičiai. Šiam neigimui nuolat telkta Lietuvai priešiška struktūra. Ji kryptingai

Netikėtai atsiradęs Aktas buvo demonstruojamas Vytauto Didžiojo karo muziejuje.
Algio Vaškevičiaus nuotrauka

skelbė, kad šiame krašte nebuvo lietuvių daugumos, nebuvo lietuvių sukilimo Klaipėdos krašte, nebuvo daugumos norinčių jungtis prie Lietuvos - taigi teigta, kad "vokiška" Klaipėda tarsi Lietuvos okupuota. Tai ne mėgėjų lygio demokratinė diskusija. Neramina tai, kad Lietuvos Respublikai žalingų nuostatų kūrimo ir skleidimo pusėje, su "memelinėmis" akcijomis reiškesi Klaipėdos savivaldybės vadovybė, Klaipėdos universitete veikiančio Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vadovas Vasilijus Safronovas, kitos viešojo ir verslo sektoriaus įstaiigos, galinga pramonė su "memel" vardo baldais, sūriais, alumi ir kitais produktais.

O jeigu įrodinėjant "okupaciją" Lietuvoje ir Europoje pavyktų suklaidinti kritinę visuomenės dalį? Kas galėtų paneigti, kad kitas žingsnis iš jų pusės nebūtų toks, kaip 1939 metais Klaipėdoje, ar 2014-aisiais Kryme?

Ir staiga politinis trenksmas – originalus Mažosios Lietuvos

Tautinės Tarybos (Tilžės) Aktas yra, jis Lietuvoje.

Šiomet lapkričio pabaigoje, Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos (Tilžės) Akto 104-ųjų metinių, o gal svarbiau - Klaipėdos krašto susigrąžinimo 100-ųjų metinių minėjimo išvakarėse mums buvo "pristatyta" – MLTT Akto ori-

ginalas yra.

Šią žinią su "pasiekama" (atrinkta) informacija paskelbė naujienų portalas "Vakarų ekspresas" bei Mažosios Lietuvos istorijos muziejus (MLIM) Klaipėdoje. Po kelių dienų šia tema straipsnį paskelbė ir portalas 15min.lt. Abejų portalų pateikta informacija, o ypač Akto "atsiradimo" aplinkybės ir Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus bei Vytauto Didžiojo karo muziejaus (VDKM) Kaune kalbintų darbuotojų pateiktos nuostatos, ypač kauniečių, dar labiau suneramina.

Šių eilučių autorius Vytauto Didžiojo karo muziejaus darbuotojų paprašė atsakyti į papildomus klausimus, paaiškinti kai kurias Akto "nusipirkimo" 1983 metais, "saugojimo" bei paviešinimo aplinkybes. Iš anksto derinto apsilankymo muziejuje metu pavyko susitikti tik su eiline darbuotoja. Kiti darbuotojai nepanoro kalbėtis, Akto atsiradimo dokumentų parodyti negalėjo, tad dabar ši istorija vertinama tik pagal jau spaudoje

pasirodžiusią informaciją ir trumpus darbuotojų komentarus.

Nesinori kaltinti nesusijusių darbuotojų, ypač neseniai pradėjusių dirbti, bet istorinio teisingumo ir valstybės saugumo labui reikėtų daugiau atviresnės informacijos, kada ir kaip tai įvyko. Ką dar “jie” turi ir kada paviešins ?

VDKM darbuotoja Kristina Petrauskė portalui 15min.lt sakė: “Tikrai žinoma, kad būtent 1983 metais aktas pateko į Kauno valstybinio istorijos muziejaus (nuo 1990 metų – Vytauto Didžiojo karo muziejus) Spaudos rinkinį. Tais metais Akto rankraštį muziejus įsigijo iš privataus asmens – bet daugiau informacijos apie unikalų rankraštį pardavusią moterį, išskyrus jos pavardę, muziejus neturi. Tą dokumentą į muziejų atnešė privatus asmuo. Muziejaus darbuotojai suprato, kas tai yra. Užvadino dokumentą „Prūsų tarybos pranešimu“ per daug neafišuodami, paslėpė labai atviroje vietoje, tiesiog nesakydami, kas tai yra, į muziejaus rinkinį, ir ten jį išsaugojo“.

“Vakarų ekspresas” pagal VDKM pateiktą informaciją 2022.11.25 paskelbė, kad jų muziejus Aktą 1983 m. įsigijo iš R. Špigelskienės. VDKM darbuotoja “Donelaičio žemei” pakomentavo, kad muziejus Aktą nusipirko už 120 tuomečių rublių.

Vyresnioji karta, ypač disidentai ir su svarbia informacija dirbę asmenys prisimena – 1983 m. buvo grubus sovietmetis su KGB dalyvavimu visur, ypač Lietuvos valstybingumo klausimuose. Už nuslėptą svarbią informaciją ar net prielaidas, kad tokios buvo, žmonės kankindavo, siūsdavo į psichiatrines ligonines, Sibirą, konfiskuodavo turtą ir nutildydavo.

Tuo tarpu 2022 m. pateikiama informacija, kad už tokios svar-

bos, sovietiniam režimui pavojingus dokumentus 1983 m. “buvo sumokėta” dvigubo atlyginimo dydžio pinigais ir dokumentai paslėpti muziejuje. Atseit, KGB darbuotojai muziejuje apie pirkinį nežinojo, nesidomėjo už kokį dokumentą sumokėti tokie pinigai.

Istorinė patirtis rodo, kad KGB tokiais atvejais norėdama suklaudinti klastodavo operacijų datas, pavardes ir asmenų lytis. Nesitiki, kad valstybiniame muziejuje buvo kvailiausi jų agentai - darbuotojai.

Net ir pats muziejus teigia, kad neturi informacijos, kur Aktas buvo iki 1983 m. Tikėtina, kad Aktas ir kiti panašūs dokumentai buvo sovietų armijos Antrojo pasaulinio karo metu pagrobti iš Vokietijos ar kitos šalies archyvo arba vėlesniu metu atimti iš Lietuvos gyventojų. Žinomi atvejai, kai iš Klaipėdos nuo nacių pabėgę lietuvių veikėjai atsiveždavo savo atstovautų organizacijų bei privačius archyvus. Jie susekus būdavo sovietų struktūrų cenzūruoti ir “išvalyti”.

Oficialiai skelbta, kad, pavyzdžiui Duonelaičio draugijos bei Tautinio banko Klaipėdoje vienas iš steigėjų ir vadovas Gustavas Juozupaitis pabėgęs iš Klaipėdos apsigyveno Panevėžyje. Rašoma, kad jis 1956 m. pats sudegino savo turėtus archyvus ir nusižudė. Nesitiki, nes 1956 m. taip nebūdavo.

Kokia tikimybė, kad jo ir kitų bėglių iš šio krašto archyvai nepateko į to paties KGB rankas?

Šiuo atveju labai svarbu nustatyti, iš ko šis Aktas buvo atimtas iki 1983 metų – tai gal leistų rasti ir kitą to asmens saugoto archyvo dalį ar asmens likimo istoriją. Taip pat svarbu nustatyti, kas jį “saugojo” nuo visuomenės akių iki pat 2022 m., kai jau kaito Lietuvai ir lietuvių kultūrai, paveldui bei švietimui pavojingi propagandiniai Mažosios Lietuvos, tarp jų ir

Klaipėdos krašto klausimai.

Situaciją palengvintų VDKM vadovų ir darbuotojų atviresnis bendradarbiavimas su visuomene bei pareigingumas ir atsakingumas Valstybės poreikiams.

Tačiau... „Gavosi toks nesusikalbėjimas. Karo muziejaus darbuotojai žinojo, kad jis čia yra saugomas, bet nežinojome, kad kiti nežino. Mes nežinojome, kad jie ieško, jie nežinojo, kad gali pas mus ieškoti. Dabar neseniai Mažosios Lietuvos istorijos muziejus pradėjo rengti parodą Klaipėdos sukilimo šimtmečiui ir krašto prijungimui prie Lietuvos paminėti. Jie kreipėsi į mus, paprašė keleto eksponatų. Mes pasiūlėme jiems – o gal dar ir šito dokumento norit? Ir tada jie labai nustebo, kad mes jį turim, sako, taigi čia antras Vasario 16-osios aktas“, – portalui 15min.lt sakė K.Petrauskė.

Ar tikrai taip?

Akademikas Domas Kaunas, daug metų tyrinėjęs Mažosios Lietuvos istoriją, archyvus, savo knygoje rašo, kad VDKM muziejaus žodžiu ir raštu klausė, ar muziejus turi šį Aktą. Jam raštu VDKM atsakęs, kad muziejus tokio dokumento neturi (gal tai pakomentuos buvęs muziejaus direktorius Kęstutis Kuršelis?).

MLIM darbuotoja paskelbė, kad ji 2022 m. lapkritį VDKM vietoje internetinėje saugykloje pati “rado” šio Akto kopiją ir paprašė VDKM parodyti patį Aktą. Kas ir kada jį ten įkėlė ir, galimai, padėjo rasti būtent šiuo metu? Ar tam įtakos turi Akto puošnumo nebuvimo atvejis, pokyčiai pasaulyje?

Skaitant tokius pasakymus ir atsakymus klausimų tik daugėja. Tikimės, kad VDKM artimiausioje ateityje “Donelaičio žemei” pateiks papildomus paaiškinimus ir susijusių dokumentų kopijas.

Gintaras Skamaročius

Paminėtos Tilžės akto 104-osios metinės, įteikti K. Donelaičio medaliai „Širdings brolau“

Kristijono Donelaičio draugija tęsia savo tradicijas – po pandemijos metų Vilniuje, Mokytojų namų Baltojoje salėje paminėtos 104-osios Mažosios Lietuvos (Tilžės) Akto pasirašymo metinės, taip pat įteikti K. Donelaičio medaliai „Širdings brolau“.

Šioje salėje iš pradžių buvo surengtas draugijos narių visuotinis susirinkimas, o po pertaukėlės surengtas ir minėjimas, kuriame dalyvavo nemaža dalis draugijos narių ir svečių. Minėjimą pradėjo Vilniaus mokytojų namų žemaičių folkloro ansamblis „Tyklė“, vadovaujamas Vitalijos Brazaitienės. Ansambliciai atliko keletą Martyno Mažvydo senovinių giesmių, kai kurios iš jų nuskambėjo pirmą kartą.

Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas Vytautas Šilas perskaitė pranešimą „Mažoji Lietuva kovos ir interesų kovoje“, kuriame priminė, kad Tilžės Akto pasirašymą minime nuo 1998 metų lapkričio 30-osios. Jis kalbėjo apie Akto pasirašymo aplinkybes, minėjo ir Klaipėdos sukilimą, kurio 100-ąsias metines minėsime ateinančių metų sausio mėnesį.

Minėjime prie apskrito stalo diskutuoja (iš kairės) G. Skamaročius, V. Šilas ir D. Kaunas.

Visą pranešimą galima perskaityti šiame draugijos leidžiamo žurnalo „Donelaičio žemė“ numeryje.

V. Šilas užsiminė ir apie mįslingomis aplinkybėmis Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune neseniai atsiradusį Akto originalą. Apie tai apskritojo stalo diskusijoje kalbėjo ir pats V. Šilas, ir K. Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius, ir minėjimo svečias akademikas profesorius Domas Kaunas. Pasak pastarojo, tas Akto

atsiradimas muziejaus archyvuose mįslingomis aplinkybėmis tikrai labai stebina, kaip ir faktas, kodėl jis atsirado būtent dabar.

„Savo knygoje apie Martyną Jankų aš rašau apie Aktą ir jo originalą. Esu keletą kartų žodžiu, o vėliau ir raštu kreipęsis į Vytauto Didžiojo karo muziejaus administraciją klausdamas, ar jų fonduose yra Akto originalas, ir man buvo atsakyta, kad nėra. Pasirodo, jis ten buvo. Daug visokių klausimų kyla, bet gerai, kad šis faktas sukėlė nemažą rezonansą ir pagaliau turime Akto originalą“, – sakė profesorius.

Jis patarė kalbant apie šimtmečio senumo įvykius Klaipėdos krašte nevertoti žodžio „prijungimas“, nes tai buvo to krašto susijungimas su Lietuva. Pasak D. Kauno, jei to nebūtų įvykę, tai šiandien Klaipėdos kraštas būtų Rusijos Federacijos dalis. Jis teigė, kad 1930-1940 metais buvo sudaryta komisija, turėjusi tikslą suvokietinti to krašto pa-

Vilniaus mokytojų namų kolektyvas „Tyklė“ atliko keletą senovinių giesmių.

Po apdovanojimo medaliu (iš kairės) V. Baranauskas, G. Skamaročius ir C. C. Dugo.

vadinius. Savo nuomonę šiuo klausimu išsakė ir G. Skamaročius, raginęs atsisakyti Klaipėdos vadinimo Memeliu, kaip pastaruoju metu dažnai pasitaiko – net naujas Klaipėdos sukilimui skirtas filmas pavadintas „Pūga prie Memelio“.

Įdomų pranešimą konferencijoje perskaitė Martyno Mažvydo biografijos tyrimo grupės narys, žinomas etninės kultūros puoselėtojas istorikas Virginijus Jocys. Jame pranešėjas kalbėjo, ką pavyko nuveikti aiškinantis pirmosios lietuviškos knygos autoriaus M. Mažvydo biografijos faktus, kokie darbai šia linkme atlikti archyvuose ir kas dar laukia ateityje. Pirmasis tyrimo grupės posėdis, dėl pandemijos vykęs nuotoliniu būdu surengtas 2021 metų gegužę, kai aptarti laukiantys uždaviniai.

Pasak jo, Lietuvos valstybės is-

torijos archyve su Mažąja Lietuva susijusių dokumentų yra gana nedaug, reikėtų atsigręžti ir į Prūsijos archyvus, saugomus Berlyne, taip pat Lenkijos Olštyno miesto archyvą, kur būtų galima ieškoti įvairių svarbių su M. Mažvydu susijusių dokumentų.

„Šiomet balandį turėjome antrą tyrimo grupės posėdį Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, kurios vadovai palaiko mūsų darbą ir mato gilią prasmę jame. Mažvydiados plačiąja prasme baruose dar daug ką reikia nuveikti, ir tas darbas apima lituanistinį paveldą Mažojoje Lietuvoje bei daug kitų aspektų.

Labai svarbu yra vienoje vietoje išleisti visus M. Mažvydo darbus, raštus, su juo susijusius dokumentus, ir tikimės, kad iki 2027 metų, kai bus minimos pirmosios lietuviškos knygos – jo parašyto

„Katekizmo“ 480-osios metinės tai bus padaryta“, – sakė V. Jocys.

Pasak jo, svarbu, kad į šį darbą įsitrauktų ir jaunoji karta, jauni mokslininkai, kurie pratęstų tyrinėjimus. V. Jocys prisiminė ir neseniai mus palikusių žinomą visuomenininkę, kino operatorę ir žurnalistę Laimą Pangonytę, kuri dėjo labai daug pastangų įamžinant M. Mažvydo atminimą, siekiant išsiaiškinti tikslią jo gimimo datą bei tinkamai sutvarkant Ragainės bažnyčią, kurios rūsyje turėtų būti ir paties M. Mažvydo kapas.

Po oficialiosios renginio dalies G. Skamaročius paskelbė, kad šių metų K. Donelaičio medaliai „Širdings brolau“ komisijos sprendimu skirti keturiems asmenims. Mažosios Lietuvos raštijos tyrėjai, vertėjai Liucijai Citavičiūtei medalis skirtas už ilgametį Kristijono Donelaičio, Danieliaus Kleino, Liudviko Martyno Gedimino Rėzos ir kitų Mažosios Lietuvos asmenybių gyvenimo bei jų kūrybos nagrinėjimą ir populiarinimą, mokslinius darbus, kūrybą, straipsnius spaudoje.

Vilniaus universiteto docentei ispanei Carmen Caro Dugo medalis skirtas už Kristijono Donelaičio poemos „Metai“, Antano Baranausko poemos „Anykščių šilelis“ ir kitų lietuvių kūrinių vertimus į ispanų kalbą, lietuvių kultūros sklaidą, tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo skatinimą, o klaipėdietė profesorė Dalia Kiseliūnaitė medaliu apdovanota už Kristijono Donelaičio kūrybos skaitymus, paskyros „Skaitome Donelaitį“ sukūrimą ir puoselėjimą, ilgametį lietuvių kalbos ir kultūros bei Mažosios Lietuvos tarmių ir toponimų tyrinėjimus, tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo skatinimą.

Aktorius Vladas Baranauskas apdovanotas už ilgametį Kristijono Donelaičio atminties ir gimtosios

aplinkos puoselėjimą, vaidmenis teatre, literatūrinės programos pagal Kristijono Donelaičio kūrybą ir jo epochos laiką, prasmingą jaunimo ugdymą.

Į apdovanojimų ceremoniją negalėjo atvykti D. Kiseliūnaitė bei L. Citavičiūtė. K. Donelaičio draugijos pirmininkas G. Skamaročius medalį įteikė V. Baranauskui, kuris renginyje emociškai skaitė ištrauką iš K. Donelaičiui skirtos poetinės kompozicijos. Aktorius, daug metų lydėjęs draugijos Šiaulių skyriaus narius į renginius Tolminkiemyje nuoširdžiai dėkojo už jo veiklos įvertinimą, jį sveikino ir ilgametė Šiaulių skyriaus vadovė Izolina Lingienė.

Apdovanojimu džiaugėsi ir C. C. Dugo, kuri šiemet sulaukė ir dar vieno labai svarbaus įvertinimo – jai už vertimus į ispanų kalbą skirta ir šv. Jeronimo premija, kasmet įteikiama geriausiems vertėjams. Dėkodama už įvertinimą „Metų“ vertėja sakė, kad nors

nuo to vertimo praėjo jau nemažai laiko, bet kūrinys ir pats K. Donelaitis, kurio memorialinį muziejų ir kapą Tolminkiemyje jai pavyko aplankyti prieš kelerius metus jos vis dar „nepaleidžia“.

Gavusi apdovanojimą vertėja sakė, kad ją labai sujaudino ir kolegos, kurie sveikindami šv. Jeronimo premijos gavimo proga parengė kalbą – laudaciją K. Donelaičio „Metų“ stiliumi. Joje buvo ir tokios eilutės:

Tad jūs, viežlybi vertėjai, jūs, gaspadoriai,

Žinokit, kad Carmen yra šitiek padarius,

Kad ispanistika mūsų padangėj – ir jos darbo vaisius.

Tingėdami vis ir snausdami sviete netinkam,

Todėl Carmen, kiek tikt įmano, sėklas sėja!

Sėja lietuvių kanoną, klasikus su didele sauja;

Sėja ir šiuolaikinius, ir pridabot nepamiršta,

Ir greit prie kitų darbų jai jau pareigos šūkters.

Sveiks kūns, kurs vis šokinėdams nutveria darbus,

Yr didžiausi bei brangiausi dovana Dievo.

Renginyje taip pat kalbėjo ir daugiau jo dalyvių, buvo galima apžiūrėti parodėlę, kurioje pristatyti visi iki šiol išleisti 240 laikraščio, o vėliau žurnalo „Donelaičio žemė“ numerių. Bendravimas vėliau tęsėsi ir prie arbatos puodelio, jo metu netrūko įvairių prisiminimų ir planų aptarimų.

Algis Vaškevičius

Mažoji Lietuva tiesos ir interesų kovoje

Nuo 1998 metų lapkričio 30-ąją minime kaip atmintiną Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos akto dieną. Tą 1918 metų dieną Mažosios Lietuvos (kitai: Prūsų Lietuvos) tautinė taryba (MLTT) priėmė Pareiškimą, dabar žinomą Tilžės Akto vardu, kuris tapo ir šiaurinės Mažosios Lietuvos – Klaipėdos krašto įsijungimo į Lietuvos valstybę proceso pradžia. Tilžės Akto signatarai reikalavo „remdamiesi ant Vilsono paties apsisprendimo teisės, priglaidimą Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos“. Apeliuota į JAV prezidento Tomo Vilsono (Thomas Wilson) tautų apsisprendimo teisę vadinamoje 14 punktų deklaracijoje. Iš tiesų joje tiesiogiai buvo kalbama tik apie nepriklausomą Lenkijos valstybę ir Austro-Vengrijoje buvusių tautų apsisprendimo teises. JAV Lietuvos valstybę *de jure* pripažino tik 1922 m. liepos 28 d., kai baigėsi Rusijos pilietinis karas, nes iki tol JAV Vyriausybė dar nežinojo ar bolševikai Rusijoje bus nugalėti ir ar Lietuva nebus vėl okupuota.

Tilžės Akto signatarai 1919 m. balandžio 8 d. kreipėsi į Ambasadorių konferenciją, kviesdami ją nuspręsti prie Lietuvos valstybės prijungti visą Mažąją Lietuvą. Ar Antantės valstybės tuomet prieštaravo faktui, kad Mažoji Lietuva yra lietuvių žemė? Ne!

Vokiečiams, protestavusiems dėl Klaipėdos krašto atskyrimo nuo Vokietijos, Taikos Konferencijos pirmininkas prancūzas Žoržas Klemanso (Georges Clemenceau) paaiškino paprastai:

„Šis kraštas visada buvo lietuviškas, jo gyventojų dauguma kalbos ir kilmės atžvilgiu yra lie-

Parodoje – iki šiol išleisti „Donelaičio žemės“ numeriai.
 Autoriaus nuotraukos

tuviška. Tas faktas, kad Klaipėdos miestas didžia dalimi yra vokiškas, negalėtų pateisinti viso krašto palikimo Vokietijos suverenumui“.

Ar šie Ž. Klemanso žodžiai reiškė, kad Antantėje dominavusi Prancūzija rengėsi Klaipėdos kraštą perduoti Lietuvos valstybei? Jokių būdu ne! Paaškęjo tai tik vėliau, kad Prancūzija numatė šį lietuvišką kraštą pavesti savo sąjungininkei Lenkijai! Kodėl? Paaškinsiu.

Radikalus lenkų nacionalizmo ideologas Romanas Dmovskis (Roman Dmowski) 1918 m. spalio 8 d. nusiuntė memorandumą prezidentui T. Vilsonui teigdamas, kad „lietuvių gentis (ne tauta, bet gentis! – V.Š.) yra nesubrendusi savarankiškam valstybingumui“ ir todėl Lenkijos valstybės sienos turi apimti ir Lietuvą su ta Rytprūsių dalimi, kur gyvena lietuviai. R. Dmovskis tvirtino, kad „Lietuva yra ta pati Lenkija“, kurioje Lietuvai galima tik autonomija. Tokios pozicijos laikėsi ir prancūzų politikai.

Buvo sugalvota Klaipėdos krašte sukurti „Freištata“ (laisvąją Klaipėdos valstybę), kurioje šeiminkautų Lenkija, o paskelbti apie tai 1923 m. sausio 10 dieną. Tam, kad taip neįvyktų, ir buvo surengtas krašto valdžios perėmimas – Klaipėdos krašto sukilimas. Vieni iš jo iniciatorių buvo mažlietuviai Erdmonas Simonaitis, Jurgis Bruvelaitis ir Lietuvos Konsulas Klaipėdoje Jonas Žilius. Iš MLTT narių buvo sudarytas žymaus Mažosios Lietuvos kultūros veikėjo Martyno Jankaus vadovaujamas Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas (VMLGK) 1923 m. sausio 9 d. paskelbė Manifestą apie prancūzų sudarytos krašto Direktorijos uždarymą ir krašto valdžios paėmimą į savo rankas. Kitą, sausio 10 d. prasidėjo žvalgybininko Jono Budrio-Polovinsko vadovaujamas karinis Lietuvos šaulių, karių savanorių ir

kartu veikusių mažlietuvų žygis į Klaipėdą, nuvertęs okupacinę prancūzų valdžią. Sausio 19 d. Šilutėje VMLGK sukviesti jo skyrių ir krašto organizacijų atstovai (per 120 delegatų) priėmė Klaipėdos krašto seimo Deklaraciją apie Klaipėdos krašto jungimąsi su Lietuvos valstybe. Taip Klaipėdos kraštas tapo Lietuvos valstybės dalimi *de facto*. O *de jure* tai įvyko po mėnesio, vasario 16 d., kai Antantės Ambasadorių konferencija su išlygomis pripažino Lietuvos suverenitetą Klaipėdos kraštui. Čia gerai paplušėjo Lietuvos valstybininkai.

Varžytinėse su interesais tiesa ne visada laimi. Klaipėdos klausimu laimėjome. Beje, 1939 metų pavasarį vokiečių aneksuotą Klaipėdos kraštą po karo irgi atgavome teisėtai, o ne, kaip kai kas mano, iš Stalino malonės, nes II pasaulinio karo nugalėtojų sprendimu buvo nutarta visas teritorijas, kurias Vokietija užgrobė po 1937 m. gruodžio 31 dienos pripažinti buvusioms tų žemių šeiminkėms. Taip Klaipėdos kraštas grįžo Lietuvai.

Lenkų istoriko diplomato Sergijaus Mikuličo (Sergiusz Mikulicz) vertinimu (1976 m.) „Lietuvos laimėjimas Klaipėdoje buvo

didelis Prancūzijos, o ypač Lenkijos pralaimėjimas“.

Nei britai, o tuo labiau prancūzai negalėjo atleisti lietuviams už juos pažeminantį sukilėlių laisvini-mo žygį ir atkeršijo už tai. Antantės Ambasadorių konferencija Paryžiuje, kuriai pirmininkavo Prancūzijos premjeras Raimondas Puankarė (Raimond Poincare) 1923 m. kovo 15 d. priėmė „Ambasadorių konferencijos Sprendimą dėl Lenkijos sienos“, pripažindama Lietuvai primestą demarkacinę liniją teisėtą Lenkijos sieną, palikdama jai jos užgrobtą Pietryčių Lietuvą (su Vilniumi, Seiniais, Punksku)! Tokiu būdu, S. Mikuličiaus pripažinimu, „už Lenkijos interesų pažeidimą Klaipėdoje Lenkija iš Vakarų valstybių išgavo savo rytinių sienų pripažinimą, paliekant Lenkijai Vilnių“. Šis aktas, kurio tuomet Lietuva nepripažino, buvo laikomas „didele lenkų diplomatijos sėkme“.

Čia turime progą paašškinti, kaip britų premjero Vinstono Čerčilio (Winston Churchill) dėka Lenkija po II pasaulinio karo gavo net 2/3 buvusių Rytprūsių. Čerčilis, laikydamasis 1923 m. Sprendimo dėl Lenkijos-Lietuvos valstybių sienų, manė, kad už Lenkijos valstybės prarastas (!?) „lenkiškas“ Lvivo ir Vilniaus žemes jai turi būti dosniai kompensuota atiduodant jai Rytprūsius. Stalinui pretenduojant į Karaliaučių ir gretimas žemes, pasitenkinta ne visais Rytprūsiais, o tik 2/3 dalimi. Deja, ne visada laimi Tiesa, bet jos visada turi būti siekiama.

Taigi, spręsdami Mažosios Lietuvos klausimus paisykime ne kaimynų ar didžiųjų valstybių interesų, o pamatinio politinio ir net konstitucinio dokumento – Tilžės Akto, nes jis išreiškia istorinę Mažosios Lietuvos etninių gyventojų valią.

Vytautas Šilas,
Mažosios Lietuvos reikalų
tarybos pirmininkas

Tilžės Akto paminėjimas Klaipėdoje

Klaipėdoje lapkričio 29-osios vakarą įvyko didinga premjera – renginys, skirtas artėjantiems Klaipėdos krašto metams paminėti. Pilies muziejaus konferencijų salėje buvo perskaitytas originalus 1918 m. lapkričio 30 d. dvidešimt keturių Mažosios Lietuvos signatarų pasirašytas dokumentas - Tilžės Aktas.

Renginyje istorikai pristatė ir pasidalino savo naujausiais atradimais. Tilžės Akto išvakarės pristatė dr. Silva Pocyte pranešime „Prūsijos (Mažoji) Lietuva XIX–XX a. sankirtoje“, o Vytauto Didžiojo karo muziejaus, kurio archyvuose neseniai buvo atrastas Tilžės Aktas darbuotoja Deimantė Giedrimaitė atskleidė pačią Tilžės Akto originalo mįslę ir apžvelgė aplinkybes, kaip šio Akto originalas atsirado archyvuose.

Buvo surengtas ir puikus koncertas – jungtinis meninis kolek-

tyvas sukūrė naują, bendrą kariinių-istorinių dainų projektą „Oi, broli, broli“, kuriame koncertavo ansambliai „Alka“ (vadovai Elena Šalkauskienė ir Jonas Kavaliauskas), „Andule“, vadovaujamas Elenos Šalkauskienės bei Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų pučiamųjų orkestras (vad. Egidi-

jus Miknius). Šis renginys tapo puikia pradžia, skelbiant Klaipėdos krašto metus.

Rengėjų informacija

Minėjimo akimirkos

Nerijaus Jankausko nuotraukos

Visuotinis Kristijono Donelaičio draugijos narių susirinkimas

Lapkričio 30 dieną Vilniaus mokytojų namuose buvo surengtas Mažosios Lietuvos (Tilžės) Akto 104-ųjų metinių paminėjimas. Kartu prisimintas ir leidinio „Donelaičio žemė“ 30-metis.

Dar prieš šį minėjimą ten pat surengtas Kristijono Donelaičio draugijos visuotinis narių susirinkimas. Jo metu draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius pateikė draugijos finansines ir veiklos ataskaitas.

Išsamioje draugijos (pirmininko) ataskaitoje G. Skamaročius apžvelgė administracinę veiklą, kalbėjo apie draugijos veiklos populiarinimą, žurnalo „Donelaičio žemė“ leidybą, interneto svetainės www.donelaitis.info ir socialinės paskyros „Facebook“ socialiniame tinkle reikalus, taip pat prisiminė kasmet rengiamus apdovanojimus K. Donelaičio medaliu „Širdings brolau“. Jis kalbėjo ir apie draugijos narių bei bičiulių leidinių ir kūrinių pristatymus, papasakojo, su kokiomis problemomis susiduriama bendraujant su Karaliaučiaus krašto lietuviais dabartinėje karo Ukrainoje situacijoje.

Pirmininkas pasidžiaugė aktyvia ir geranoriška Lietuvos generalinio konsulato Karaliaučiuje ir jo vadovės Aušros Černevičienės veikla – net ir sudėtingomis aplinkybėmis konsulato atstovai lanko ir prižiūri K. Donelaičio gimtinę, atmintinų datų proga pagerbia gėlėmis ir žvakelėmis ir „Metų“ autorius paminklą Lazdynėliuose, ir Martyno Rėzos paminklą Karaliaučiuje, taip pat padeda „Donelaičio žemės“ žurnalui pasiekti mūsų kraštiečius.

G. Skamaročius apžvelgė įvai-

rius renginius, skirtus žymių iš Karaliaučiaus krašto kilusių mūsų tautiečių atminimui, kalbėjo ir apie švietimo bei kultūros klausimus tame krašte, nemažai dėmesio skyrė apžvelgti pastangoms, kurios dedamos norint atkreipti dėmesį į ten gyvenančių mūsų tautiečių problemas. Pasak jo, dėl esamos padėties ir sumažėjusių galimybių bendrauti su mūsų kraštiečiais Karaliaučiaus krašte, dalį jų vietos dabar iš dalies užima mūsų kraštiečiai, gyvenantys Suvalkų krašte.

Jau trečius metus iš eilės organizuotas poeto ir kunigo Antano Baranausko gimimo minėjimas Seinuose. Žurnalas „Donelaičio žemė“ dėl to, kad nebeliko galimybių jo spausdinti „Spaudos“ bendrovėje, dabar spausdinamas Punske, „Aušros“ leidykloje. Susitarta glaudžiau bendradarbiauti su „Rambyno“ žurnalu ir Vydūno draugija, keistis su jais informacija ir straipsniais. „Donelaičio žemė“ pasiekia 60 Lietuvos bibliotekų, taip pat platinamas dar 24-iuose Marijampolės P.Kriaučiūno viešosios bibliotekos skyriuose.

Pirmininkas atsakė į susirinkime dalyvavusiųjų draugijos narių klausimus, taip pat pakvietė aktyviau susimokėti nario mokesčių bei pažymėjo, kad nors praėjusiais metais iš Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo žurnalo leidybai nebuvo skirta pinigų, bet jų pavyko gauti iš privačių rėmėjų, bendrovių, taip pat mūsų tautiečių, gyvenančių Jungtinėse Amerikos Valstijose – iš Mažosios Lietuvos fondo bei Tautos fondo. Ši parama sudarė galimybės nenutraukti „Donelaičio žemės“ leidimo, o draugijos banko sąs-

Ataskaitinį pranešimą skaito draugijos pirmininkas G. Skamaročius

kaitoje pavyko sukaupti šiek tiek pinigų. Sulaukta ir 100 eurų aukos iš „Metų“ vertėjos į prancūzų kalbą Karolinos Nendrés Masiulytės-Paliulienės.

Draugijos nariai siūlė palaikyti aktyvesnius santykius su K. Donelaičio palikuonimis, gyvenančiais Vokietijoje, taip pat pakviesti juos į lietuvių kalbos kursus Lietuvoje. Buvo siūloma pasidomėti Vilniaus universiteto studentų rašomais kursiniais bei diplominiais darbais, kuriuose jie gal būt nagrinėja Mažosios Lietuvos raštijos ar garsių to krašto lietuvių darbus.

Baigiant visuotinį narių susirinkimą vienbalsiai buvo pritarta ataskaitoms, o pirmininkas išsamiau pristatė komisijos atrinktus šių metų K. Donelaičio medaliu „Širdings brolau“ laimėtojus. Po susirinkimo vyko minėjimas, po to pagerbti ir patys šių metų medalininkai.

Algis Vaškevičius

Autoriaus nuotrauka

Prof. Dalia Kiseliūnaitė: “Dėmesio Donelaičiui niekada nebus per daug”

Šiomet lapkričio 30-ąją minint Mažosios Lietuvos (Tilžės) akto pasirašymo 104-ąsias metines tradiciškai buvo paskelbti ir asmenys, apdovanojami K. Donelaičio medaliu “Širdings brolau”. Vertinimo komisija už Kristijono Donelaičio kūrybos skaitymus, paskyros „Skaityme Donelaičių“ sukūrimą ir puoselėjimą, ilgametį lietuvių kalbos ir kultūros bei Mažosios Lietuvos tarmių ir toponimų tyrinėjimus, tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo skatinimą medalį skyrė profesorei Daliai Kiseliūnaitėi. Siūlome pokalbį su Klaipėdoje gyvenančia mokslininke.

- Gerbiama profesore, esate lietuvių kalbininkė, ilgametė Mažosios Lietuvos tyrėja. Kodėl pasirinkote būtent šią sritį, kuo ji jums svarbi?

- Tai kraštas, kuriame gyvenu nuo 17 metų, kai pradėjau studijuoti. Mažoji Lietuva kalbos ir kultūros raidai labai svarbi, to nebereikia įrodinėti, prisiminus mūsų raštijos istoriją. Tačiau dėl sudėtingų istorinių aplinkybių šiame krašte liko labai mažai vietinių gyventojų, paveldėjusių savo protėvių kalbą, kultūrą, pasaulėjautą, iš čia kilusių mūsų laikų kalbininkų trūksta. Prastas šio krašto kultūros išmanymas ne tik stabdo mokslo pasiekimus, bet ir yra nuostolingas visai lietuvių kultūrai. Taigi naujieji regiono gyventojai turi ne tik privilegiją, bet ir pareigą perimti žinias, tradicijas ir toliau puoselėti šį kraštą. Tarp jų esu ir aš, per gyvenimą jau spėjusi sukaupti ir mokslinės, ir gyvenimiškos patirties, kuria dabar mielai dalinuosi.

- Jūs tiriate ir Mažosios Lietuvos lietuvių tarmes, iš jų daugiausia kuršininkų tarmę. Kokių vertingų atradimų padarėte, kuo ši tarmė įdomi ir išskirtinė?

- Kuršininkų kalba yra Kuršių nerijos žvejų vartotas geolektas, turintis požymių, pagal kuriuos ji galima laikyti jauna ir trumpai gyvavusia baltų kalba. Ji susiformavo XV–XVIII a. iš įvairių į Prūsijos pajūrį atsikėlusių Kuršo kolonistų dialektų, šiems gerokai sumišus su lietuvių kalba. Vėlesniais laikais, sparčiai germanizuojant Mažąją Lietuvą, į ją įsimaišė ir daug vokiškų elementų.

Šiaurinėje dalyje, priklausiusioje Klaipėdos valsčiui (valsčių riba per neriją eina dabartine Lietuvos ir Rusijos Federacijos siena) kuršininkų kalba išsilaikė iki pat XX a. antrosios pusės ir spėta ją dokumentuoti. Pirmieji atsikėlėliai XV a. dar galėjo kalbėti su ryškiu senosios kuršių kalbos “pamušalu”, vėlesni kėlėsi jau sulatvėję, tad nenuostabu, kad latviai kuršininkų kalbą supranta ir laiko ją savo kalbos tarme. Tačiau nė vienas jų negalėtų pasakyti, kurio tiksliai regiono tarmę į neriją kuršininkai atnešė, nes kalbos ypatybės panašios į kelių tarmių, kuriomis kalbėjo Kuržemėje maždaug XX a. pradžioje.

Susikalbėti su kuršininkais latviai gali, tačiau ne viską iš karto vieni kitų kalboje suprastų. Kuršininkų kalba neturėjo rašto, apie Latviją nerijos žvejai turėjo menką supratimą ir, savaime suprantama, savęs latviais nelaikė. Jie vartojo savivardį “kuršiai”, nes jie žinojo, kad jų protėviai atsikėlė iš Kuršo. Kuršininkų kalba išnyko 1944 m. rudenį emigravus jos vartotojams ir pasklidus po Europą. Kai nebe gyvenama etninėje bendruomenėje, net ir daug pastangų įdėdamos, pavienės šeimos svetimos kalbos aplinkoje gimtosios ilgai išsaugoti negali. Man ir kitiems rinkėjams pavyko užrašyti ir įrašyti kuršininkų kalbos tekstų, iš kurių ją galima tirti. Tai svarbu baltistikos mokslui ir mūsų baltiškai savimonei.

- Daug dėmesio savo veikloje jūs skiriate Kristijonui Donelaičiui, esate “Facebook” puslapio “Skaityme Donelaičių” administratorė. Ar, jūsų nuomone, šiandien pakankamai dėmesio skiriama lietuvių grožinės literatūros pradininkui?

- Dėmesio Donelaičiui niekada nebus per daug. Mes dar jo kaip dera neįvertinome. Pirmiausia reikia jį skaityti, o ne šiaip apie jį plepėti. Todėl ir įkūriau Facebook’ e grupę, kad kartu su bendraminčiais lėtai, po eilutę, po kelias įsiskaitytume ir suvoktume kiekvieną teksto žodį. Beje, labai pravartu jį skaityti balsu – hegzametras geriau sugula.

Studijų laikais, diplominiu darbu baigdama režisūros mokslus, kartu su folkloro ansambliu “Vorusnė” sukūrėme koncertinę programą “Lietuvininkų vestuvės”, į kurią pirmąkart pabandžiau įtraukti Donelaičio ištraukų. Tada “už-

sivedėm” visi, išmokom ir savo, ir kitų ištraukas, persiimdavom vaidmenimis. Paskui jau dirbdama su folkloro asnambliais “Alka” ir “Vorusnėlė” sukūriau keturių dalių folkloro spektaklį “Jau saulėlė”, kuris išliko visų dalyvių ir daugelio žiūrovų atmintyje.

Jau užaugo ir savo šeimas sukūrė pirmieji ten vaidinę vaikai, o ištraukas prisimena iki šiol. Džiaugiuosi “užkrėtusi” Donelaičiu tokį būrį žmonių. Jo poezijoje didelė žodžio jėga (skaitydama žinau, kad kūrinį rašė ne tik talentingas poetas, bet ir liuteronų kunigas), meilė savo lietuvininkams, kuriuos jis vadino broleliais, ir, be abejo, savitas žmogaus ir gamtos ryšio suvokimas.

- Kasmet sausio 1-ąją K. Donelaičio atminimą pagerbiame prie jo paminklo Klaipėdoje. Ką jūs manote apie prie paminklo esančio skvero atnaujinimą?

- Ateinu, kaip ir kiti, pasisveikinti su žmonėmis, kurie su klasišku pradeda “naująjį metą”. Tik gaila, kad kuo toliau, tuo labiau prie paminklo susirinkę kalbėtojai nelabai turi ką pasakyti, politikuoja, o ne skaito Donelaičių. Jo žodis kur kas prasmingesnis negu tušti

šabloniški sveikinimai ir linkėjimai.

Skvero istorija sena, jo dabartinis išplanavimas atitinka istorinį, o atnaujinant šią erdvę jos viduryje stovintis Donelaičio paminklas turi įpareigoti elgtis pagarbiai, nes būtent skulptūra dabar yra aikštės dominantė. Atitinkamai ir aikštės vaizdas neturi virsti betono čiuożykla be medžių. Šiuolaikiniai projektuotojai dažnai mane stebina savo „vizijomis“, kai užmiršta, kam tos aikštės apskritai reikalingos: anei patogių suoliukų, anei pavėsio, anei žolės ar gėlyno... Ką ten veikti?

Donelaitis buvo geras sodininkas, kodėl ten nesukūrus mažo Mažosios Lietuvos sodelio su tradicine augmenija, kad ir jazminų ar alyvų krūmais? Tegu būna čia ramių žmonių vieta – pavėsyje su knyga pasėdėti, poezijos skaitymus surengti, pro fakulteto langus sklindančių garsų muzikos paklausyti...

- Kitąmet minėsime reikšmingą sukaktį – 100-ąsias Klaipėdos krašto susigrąžinimo metines. Kaip manote, kokius svarbesnius darbus reikia padaryti šia proga?

- Pirmiausia mūsų valstybėje turi būti pagaliau suprasta, kad Klaipėdos kraštas nėra tik pelningas uostas, bet ir visas, nors ir nedidelis, etnografinis regionas su savo istoriniu ir kultūriniu paveldu, kurį reikia itin atsargiai ir kruopščiai puoselėti, jei nenorime turėti beveidžio standarto. Dėl susiklosčiusių istorinių aplinkybių paveldo išliko labai nedaug. Tai, kas daroma dabar, toli gražu ne jubiliejaus dovanėlė. Pavyzdžiui, mano pašonėje plynėmis kertamas istorinis Šernų miškas, kuris pažymėtas jau XVII a. žemėlapiuose, kur tiek gamtos ir istorinių paminklų. Net jei tobulai pavyktų santykinai didelių plotų atsodinimo planas, mažų mažiausiai dvi kartos gyventų ne miške, o tik jaunulyne. Šis krašto naikinimo aplink Klaipėdos priemiesčius pavyzdys labai iškalbingas.

O keliai? Ar ne gėda? Į prestižinę Lietuvos kurortą Nidą vilniečiai važiuodami laužo savo prabangius automobilius. Kuršių nerija tiesiog akyse virsta pasiturinčių vilniečių vasaros rezidencija, iš ten išstumiami vietos gyventojai. Ką daryti? Pirmiausia, išmokti elementarius dalykus apie Klaipėdos

Prof. D. Kiseliūnaitė nemažai metų vadovavo “Vorusnėlės” ansambliai.

Asmeninio archyvo nuotraukos

kraštą. Įsiklausyti, ką Klaipėdos krašto žmonės nori pasakyti, kas jiems aktualu, galvoti ir šeiminkauti taip, kad ne tu vienas ir ne tik šiandien sotus būtum.

- **Esate sukūrę filmus, skirtus lietuvių tarmėms, o ši lapkričio Klaipėdoje rodomi keli nauji jūsų sukurti filmai įgyvendinant Klaipėdos etnokultūros centro projektą „Nykstantys Klaipėdos krašto kaimai“. Kuo įdomus ir ypatingas buvo šis darbas, ko jį siekėte?**

- Filmo kūrėjai yra darni komanda, kurioje be manęs, scenarijaus autorės ir režisierės, nuširdžiai dirbo operatorius Nerijus Jankauskas, montuotojas Dalius Sakavičius, kompozitorius Vladimiras Konstantinovas ir skaitovas Vaidas Dragūnas. Šis šešių filmų ciklas apie nykstančius Klaipėdos krašto kaimus turi dvi paskirtis. Pirmoji – užfiksuoti tai, kas yra išlikę iš jau registruose nebeegzistuojančių kaimų, papasakoti jų istoriją kiek įmanoma ją sužmoginant, ypač remiantis autentiškais šaltiniais ir vietinių žmonių atsiminimais.

Kita užduotis – išjudinti pokalbį apie tų kaimų palikimo išsaugojimą, perėmimą ir įprasiminimą, nes naujoji klaipėdiškių karta iš naujo kuria savo tapatybę ir jai svarbu tai daryti ne dykynėje. Todėl filmai rodomi ne tik Klaipėdos etnokultūros centro salėje gausiai susirenkantiems žiūrovams, bet demonstruojami ir apylinkėse, kur susitinkame su bendruomenėmis. Beje, prieš tai sukūrėme septynių filmų ciklą „Ką mes bevalgėm“ apie tradicinį Klaipėdos krašto kulinarinį paveldą. Jį galima pažiūrėti Youtube kanale ir ne tik paklausti įdomių autentiškų pasakojimų, bet ir išmokti pasigaminti patiekalų.

- **Ačiū jums už įdomius atsakymus.**

30 leidinio „Donelaičio žemė“ metų

Per 30 metų pasirodė 240 leidinio numerių.

Autoriaus nuotrauka

Apžvelgti leidinio 30 metų kelį nėra lengvas uždavinys. Kai šiandien rankose laikai patį pirmąjį tuomečio leidinio numerį, kuris dar ir be išleidimo datos bei numerio pirmajame puslapyje, kai pagalvoji, kaip svarbu tada buvo būtent tokio, Mažajai Lietuvai ir jos problematikai skirto laikraščio gimimas, kaip jo tada laukta, kaip norėta, kad toks leidinys pasiektų skaitytojus, negali to neįvertinti. Kaip ir negali neįvertinti daugybės žmonių triūso, kurie dirbo, rašė, maketavo, spausdino, redagavo „Donelaičio žemę“. Aišku, tai ir ilgamečio leidinio redaktoriaus, fiziko pagal išsilavinimą Stepono Lukoševičiaus, ir jo žmonos lituanistės, kurie abu jau Anapilyje, pastangos, tai daugybės leidinio bičiulių, redakcinės kolegijos ir kitų pastangos.

Labai svarbu priminti, ką pirmajame numeryje rašė leidėjai, kaip jie apibrėžė savo misiją, kokio leidinio norėjo. Tada, 1992 metų gruodžio 18 dieną spaudai pasirašytame laikraštyje, kuris išėjo 3 tūkstančių egzempliorių tiražu, buvo rašoma:

„Dabar, kai Lietuva nusimetė svetimą rūbą ir tarsi Motina keliausi iš sunkios ligos patalo, kiti laikai atėjo ir į Rusiją, todėl senoji tvarka traukiasi iš Kaliningrado srities – šio Dievo užmiršto Europos užkampio. Taigi pamažu į gerą keičiasi ir čia gyvenančių lietuvių būvis. Daug ko jiems stinga, bet labiausiai – gyvo lietuviško Donelaičio žodžio. Tai suvokdami kaip skolą, Lietuvos visuomeninių organizacijų, įsipareigojusių dirbti Mažosios Lietuvos labui, žmonės – Mažosios Lietuvos reikalų taryba (vadovas V.Šilas), Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ (vadovas V.Petraitis), Vydūno ir Donelaičio draugijos (vadovai V.Bagdonavičius ir N.Kitkauskas), Prūsos ir Mažosios Lietuvos fondas (vadovė V.Kondratienė) ir daugelis kitų – išleido šį Jūsų rankose šiugždantį „Donelaičio žemė“ pavadintą leidinį – Kalėdinę dovaną Jums.

Karaliaučiaus kraštas mums brangus, nes čia gyvenę mūsų kraujo broliai prūsai ir lietuvininkai. XIII amžiuje, patys žudomi, penkiasdešimtmečiui sustabdė vokiečių Kryžiuočių ordino veržimąsi į Rytus ir

taip padėjo kurtis bei stiprėti Lietuvos valstybei, o XV amžiuje Žalgirio mūšyje ir nugalėti Ordiną.

Brangus šis kraštas ir tuo, kad jame XVI-XVIII amžiuose išleista nemažai lietuviškų knygų, brangus, nes čia XIX-XX amžių sandūroje spausdintas lietuviškas žodis gelbėjo į carinės Rusijos imperijos jungą patekusią Didžiąją Lietuvą nuo suslavėjimo. Brangus, nes ši žemė išugdė Donelaitį bei Vydūną, ir šiandien kviečiančius lietuvių tautą į darbą ir dvasingumą.

Leidinėlyje „Donelaičio žemė“ rašysime apie Karaliaučiaus krašto lietuvišką praeitį, Lietuvos Respublikos ir Kaliningrado srities valdžios, ūkių, kultūros ir švietimo institucijų bendradarbiavimą, apie lietuviškų organizacijų veiklą, katalikų bažnyčios gyvenimą, lietuvių kalbos fakultatyvų ir mokyklų darbą.

Tikimės, kad nuo 1993 metų leidiniu rūpinsis Kaliningrado srities lietuvių kultūros bendrija ir jis taps periodiniu“.

Šviesaus atminimo Gąstų (dab. ru. Slavsko) raj. mokytoja Vanda Vasiliauskienė, daug darbo metų atidavusi Karaliaučiaus krašto vaikams, taip rašė pirmajame numeryje:

„Šiandien dabartinėje Kaliningrado srityje vėl gimtadienis: legaliai gimė laikraštis „Donelaičio žemė“. Jis skirtas Jums, šio krašto lietuviai. Po ilgai trukusios tamsos Jūsų namus aplankys brangus svečias – lietuviškas leidinėlis. Tikiu jį būsiant šviesele ir takeliu, Jus vedančiu į Lietuvą. Prie jo gal sušils ir sužvarbusi širdis, nesakys, kam čia ta lietuvių kalba reikalinga. Ne vienas gal apraudos savo lūpose jau mirusį lietuvišką žodį, taip ir neradusį kelio į savo vaikų lūpas. Argi lietuviai buvo kada nors tokia niekinga tauta, galėjusi išsizadėti savo tėvų kalbos, jų papročių, tradicijų? Be šių vertybių žmogus – be Tėvynės, be gimtų namų varganas klajūnas,

šaltas tokio skurdeivos gyvenimas. O ir valstybė, kurioje toks žmogus gyvena, negali jo gerbti ir pasitikėti juo, nes atsisakiusio Tėvynės kelias veda į veidmainystę, išdavystę.

Šis laikraštėlis nori pakalbėti su lietuviu iš širdies, išklaudyti jo balsą, žodį. Juo norime supažindinti tėvynainius su lietuvių kultūrine, švietėjiška veikla, įvykiais Lietuvoje, pasidalyti mintimis, kuo galime būti naudingi Lietuvai. Žinokite: kiekvienas šio krašto lietuvis yra brangi dalelė visos Lietuvos. Jeigu toji dalelė gyva – gyva ir amžinai gyvuos Lietuva.

Tai imk, gentaini, šį laikraštėlį į rankas, sodink šalia savęs vaikus, kaip seniau darė lietuvi motina, verpdama kuodelį. Ir skaityk, atidžiai skaityk, giliai pamąstyk“.

Visus tuos 30 metų leidinys pagal galimybes būrė to krašto lietuvius, informavo aktualiomis temomis, kėlė klausimus ir ieškojo atsakymų, nors turbūt daugelis jūsų žino, kad šiame krašte atsakymus ne visada lengva rasti. Visko, kas tilpo jo puslapiuose, čia trumpai ir nesuminėsi – kas norės, tikrai ras laikraštį bibliotekose, archyvuose.

240 leidinio numerių pasirodė per tuos 30 metų, jau netrukus, gruodį pasirodys 241-asis, paskutiniai 26 numeriai išėjo jau kaip žurnalas. Buvo laikotarpių, kai leidinys ėjo kas mėnesį, kas du mėnesius, kas ketvirtį, buvo ir taip, kad jis pasirodė vos porą ar vieną kartą metuose, bet leidyba niekada nenutrūko, kaip niekada nedingo rūpestis šiuo kraštu ir čia gyvenančiais lietuviais, jų džiaugsmiais ir rūpesčiais.

Kai lygiai prieš septynerius metus perėmėme „Donelaičio žemės“ leidimą, supratome, kokią atsakomybę ir įpareigojimą kartu perimame. Kartelė buvo pakelta aukštai, ir bandome ją išlaikyti.

Visi žinome, kokia padėtis yra dabar, kai vyksta karas Ukrainoje,

kai Rusijos Federacija vykdo agresiją ir kai tame pačiame Karaliaučiaus krašte vietos lietuviams itin sunkūs laikai – nebeliko lietuvių kalbos mokymo, uždaryta ir daug metų sėkmingai veikusi Lietuvių kalbos mokytojų asociacija, vadovauta Alekso Bartniko, savo veiklą nutraukė šį kraštą garsinęs „Malūnėlio“ ansamblis, vadovautas Almos Janvariovos, Tilžėje nebeliko bareljefo Vydūno atminimui.

Nelabai žinome, kokia padėtis dabar Kristijono Donelaičio muziejuje Tolminkiemyje ir nelabai yra ko apie tai paklausti, o kai skaitai Karaliaučiaus srities istorijos ir meno muziejaus, kuriam priklauso ir šis muziejus puslapyje, jog dabar vyksta paroda „Mūsų Chersonas“, muziejaus padalinyje Forte Nr. 5 – veteranų šaudymo pratybos, čia vyksta karinių-patriotinių dainų konkursai, eksponuojama paroda „Ne fašizmui“ įgyvendinant projektą „Donbaso ašaros“, pasirašomos bendradarbiavimo sutartys su Krymo muziejais, tai tikrai nuteikia optimistiškai. Džiaugiamės, kad prieš šį karą abejos šalys kartu spėjome sutvarkyti ir rekonstruoti muziejų Tolminkiemyje, bet kas šiandien ryžtųsi pasakyti, kokia ateitis jo laukia?

Minint 30-ąsias leidinio metines, norisi padėkoti visiems, kurie skyrė jam savo laiką, pastangas, pinigus, dėmesį. Ačiū ilgamečiam rėmėjui Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui, taip pat Mažosios Lietuvos, Tautos bei Vydūno jaunimo fondams, Marijampolės „Mantingos“ LPF ir kitiems rėmėjams, kurie suprato ir matė prasmę, kodėl toks leidinys yra svarbus ir kodėl reikia remti jo leidybą. Tikimės, kad „Donelaičio žemė“ ir toliau jus lankys ir bus laukiamas, bus visų jūsų leidinys.

Algis Vaškevičius,
„Donelaičio žemės“ redaktorius

Martynas Purvinas: „Svarbiausiu darbu laikau senųjų istorinių Lietuvos kaimų tyrinėjimą“

Gruodžio 13 dieną žinomam Lietuvos architektui, istorikui, etnografui Martynui Purvinui sukako 75-eri metai. Ši graži sukaktis buvo paminėta Kauno technologijos universitete, kur mokslininką, įvairių premijų laureatą doc. dr. M. Purviną sveikino jo bendražygiai, buvę bendramoksliai, draugai ir bičiuliai. Kartu buvo paminėtas ir jo senųjų Lietuvos istorinių kaimų tyrimų 50-metis.

Vienas po kito sveikintojai prisiminė svarbius jo darbus, reikšmingus tyrinėjimus, gyrė jo kruopštumą, atkaklumą ir ryžtą siekti rezultatų, buvo prisiminta, ir su kokiais trukdymais, kliūtimis teko susidurti M. Purvinui, rengiant pirmuosius Mažosios Lietuvos enciklopedijos tomus.

Jautrius žodžius jubiliatui skyrė jo kraštiečiai, sveikinimai buvo perduoti ir nuo Kauno technologijos universiteto (KTU) rektoriaus Eugenijaus Valatkos. Sukaktuvininką sveikino ir jo ilgametė pagalbininkė Aldona Povilaitytė, padėjusi docentui tvarkyti jo archyvus, kai reikėjo iš maždaug 100 tūkstančių padarytų fotografijų kadrų atrinkti reikiamus. KTU architektūros ir statybos instituto centro vadovas dr. Evaldas Ramanauskas taip pat prisiminė M. Purvino nuveiktus darbus, linkėdamas sveikatos ragino juos tęsti ir toliau.

Žurnalistas ir tinklaraštininkas Kęstutis Pulokas taip pat gražiai prisiminė bendravimą su M. Purvinu, o Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro Strateginio vystymo ir komunikacijos skyriaus vyresnysis patarėjas dr. Raimundas Kaminskas taip pat negailėjo gražių žodžių savo bičiuliui M. Purvinui ir apie jį bei

jo svarbiausius darbus sukakties išvakarėse parašė išsamų straipsnį, kurį galima rasti ir Kristijono Donelaičio draugijos svetainėje internete.

Šventiniame šurmulyje paklaustas, kaip jis vertina tą faktą, jog neseniai netikėtai atsirado Mažosios Lietuvos (Tilžės) Akto originalas M. Purvinas sakė, kad jį tai stebina, bet kartais tokie dalykai nutinka ir nelengva paaiškinti, kodėl šįsyk viskas taip susiklostė.

Jis prisiminė ir savo iš Klaipėdos krašto kilusio tėvo dr. Eriko Purvino, kuris darbavosi įvairiose Mažosios Lietuvos organizacijose atvejį, kai jau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę norėjo surasti archyvuose jo turėtos nuosavybės dokumentus, bet kelis kartus gavo atsakymus, kad jų ten nėra, o tėvui jau mirus jie atsirado.

Į klausimą, kokį savo iki šiol atliktą darbą laiko pačiu svarbiausiu savo gyvenime, jubiliatas

atsakė, kad tai yra senųjų istorinių Lietuvos kaimų tyrinėjimai, kurie jam visada atrodė labai reikšmingi ir svarbūs, ir juos tiriant, aprašant, įamžinant ir fotografuojant pavyko nemažai padaryti. Tuo, kiek daug jam pavyko nuveikti buvo galima ir čia pat surengtoje parodėlėje, kurioje pristatytos M. Purvino parašytos ir išleistos knygos, straipsnių kopijos, fotografijos.

Renginio dalyviai, ištikimos sukaktuvininko žmonos ir daugelio darbų bendraautorės Marijos Purvinienės vis paraginami dar ilgai bendravo prie vyno taurės, o jubiliatas ir pats pasakė kalbą, kurioje prisiminė svarbiausius bei reikšmingiausius jo gyvenimo momentus.

Kristijono Donelaičio draugija prisideda prie visų nuoširdžių sveikinimų ir linkėjimų sukaktuvininkui.

Algis Vaškevičius

M. Purviną visur lydi jo darbų bendraautorė ir žmona Marija.

Autoriaus nuotrauka

110-osios SANTAROS metinės

2022 m. spalio 6-ąją Pagėgių kultūros centre, o spalio 7 d. Gargždų bibliotekoje bei Klaipėdos įgulos karininkų ramovėje vyko Mažosios Lietuvos jaunimo organizacijų sąjungos „Santara“ 110-mečio minėjimo renginiai.

Bitėnų kapinėse tylos minute renginio pranešėjai ir organizatoriai pagerbė amžinybėn išėjusius Mažosios Lietuvos jaunimo organizacijų sąjungos „Santara“ steigėjus ir kitus lietuviybės puoselėtojus Vydūną, Martyną Jankų, Joną Vanagaitį, Enziją Jagomastą ir kitus.

Pasak doc. dr. Martyno Purvino, XX a. pradžios Mažojoje Lietuvoje „Santara“ susikūrė neatsitiktinai; iki jos vedė daugelis kultūrinio ir etninio vystymosi pakopų – nuo Martyno Mažvydo katekizmo iki Kristijono Donelaičio ir daugelio kitų šviesuolių, nuo šimtmečius gyvavusio lietuviško švietimo ir lietuviškų pamaldų krašto bažnyčiose iki XIX a. su-

stiprėjusios tautinės savivokos ir atskirų lietuvių židinių kaip Tilžėje ir kitur. Galop susivokta, kad pavieniams lietuviškiems judėjimams atėjo laikas jungtis į vieningą tinklą, kurį vėliau suardė hitlerinė ir sovietinė okupacijos.

Deja, šiandieniai lietuviai dažnokai primiršta tą daugelio kartų triūsą, per šimtmečius padėjusį išlikti lietuvibei. Tektų priminti senų laikų išmintį – neatsimenantys praeities lieka nesubrendėliais, vėl ir vėl kartojančiais skaudžias istorijos pamokas.

Anot Mažosios Lietuvos tyrinėtojos Marijos Purvinienės, „Santara“ ištakų turime ieškoti ir XVI a. pradžioje, kai Martynas Liuteris sumanė Dievo žodį skelbti vietos žmonių kalba. Tuomet veiklusis Albrechtas Brandenburgietis (Sofijos Jogailaitės sūnus) paskatino M. Mažvydo katekizmo (kartu ir lietuviškosios raštijos) atsiradimą, rūpinosi lietuvišku švietimu, lietuviškomis bažnyčiomis ir t.t.

Nuo tada Mažojoje Lietuvoje tautiškumą rėmė ir krašto pedagogai bei vietos liuteronų bažnyčia. Savos kalbos nepamiršę jaunuoliai prisimindavo ir tėvų bei senelių kultūrinės tradicijas galop įsijungė ir į lietuviškų organizacijų veiklą.

Minėjimo renginiuose rašytojas, knygų serijos apie Mažąją Lietuvą autorius Laimonas Inis pristatė knygą „Aštuoni Kuršmarių vėjai“. Pasidžiaugta, jog knyga iliustruota Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos darbuotojo, XXVII knygos mėgėjų draugijos nario Vytauto Alberto Gocento tapybos darbais, o šio kūrėjo Klaipėdos krašto vaizdus atspindinčios tapybos darbų parodos ne kartą puošė Vydūno viešosios bibliotekos erdves ir džiugino lankytojų akis.

XXVII Knygos mėgėjų draugijos pirmininkė Dalia Poškienė pristatė draugijos išleistas knygas apie Mažąją Lietuvą ir planuojamus viešus renginius.

Šių eilučių autorius perdavė sveikinimo žodį nuo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinio direktoriaus dr. Arūno Bubnio, pristatė periodinių leidinių parodėlę apie SANTARĄ ir atkreipė dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos Seimas 2022-uosius paskelbė rašytojos Ievos Simonaitytės (1897–1978) metais, kuri buvo aktyvi Lietuvių jaunimo draugijų sąjungos SANTARA narė ir buvo nukentėjusi dėl savo visuomeninės veiklos.

Viešosios įstaigos Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės direktorius Sigitas Šamborskis renginyje pristatė dokumentinę - filmuotą medžiagą, paremtą atsiminimais apie savo kultūrinę veiklą Karaliaučiaus krašte. Meninę programą parodė Pagėgių folkloro ansamblis „Kamana“ (vadovė Aksavera Mikšienė) ir Klaipėdos etninės kultūros centro vaikų folkloro ansamblis „Kuršiukai“ (vadovai Gabija Kochanskaitė ir Alvydas Vozgirdas).

Mažosios Lietuvos lietuvių jaunimo draugijų sąjunga SANTARA pradėjo kurtis 1912 m. rugpjūčio 11 d. ir galutinai organizacija buvo įsteigta 1912 m. spalio 6 d. Tilžėje. 1912–1919 m. SANTARA veikė visoje Mažojoje Lietuvoje ir jos pagrindinė būstinė buvo Tilžėje, o 1919–1939 m. ji veikė tik Klaipėdos krašte ir jos centras tapo Klaipėda.

Pirmasis SANTAROS vadovas buvo Vydūnas (1868 -1953), paskutinis – 1938–1939 m. Jurgis Reisgys (1914 – 2005). SANTAROS tikslas buvo organizuoti lietuvių jaunimo veiklą, plėtoti kultūrinį darbą, skatinti domėjimąsi lietuvių kalba, literatūra, muzika, istorija, siekti Didžiosios ir Mažosios Lietuvos lietuvių tautinio suartėjimo. Politinėje veikloje iki Pirmojo pasaulinio karo SANTARA nedalyvavo. 1919 m. spalio 12

d. įvyko draugijų atstovų suvažiavimas. Buvo atkurta SANTARA kaip jaunimo draugijų vadovybė.

Klaipėdos kraštui prisijungus prie Lietuvos pradėjo steigti įvairios draugijos. Dalis santariečių 1923 m. perėjo į Lietuvos šaulių sąjungą. 1926 m. SANTARA turėjo jau apie 20 skyrių. SANTAROS veikloje įvyko lūžis, sietinas su Neumanno-Sasso byla, ryžtinga to meto Lietuvos valdžios politika Klaipėdos krašto atžvilgiu, siekiant sustiprinti lietuviybę ir centro valdžią. 1934 m. vasario 5 d. SANTARA susijungė su Dviratininkų draugija, kultūrinę veiklą

Kalba R. Kaminskas

papildė sportine (įkūrė „Santaros“ sporto organizaciją) ir pritraukė daug jaunimo.

SANTARA pradėjo gauti to meto Lietuvos vyriausybės finansinę paramą. Pertvarkyta SANTARA tapo tam tikra atsvara vokiečių nacistinio jaunimo organizacijoms. 1934 m. SANTARA turėjo jau 29 skyrius, 863 narius, 1936 m. – 78 skyrius didelėse gyvenvietėse, 2699 narių, 19 chorų, kelis pučiamųjų orkestrus, biblioteką („Santaros“ biblioteka), rengė sąskrydžius, vakarus, gegužines, sporto varžybas, lietuvių kalbos, žemės ūkio, karinio rengimo, vadų, ideologinius kursus. Leido laikraščius „Darželis“ (1921), „Kibirkštis“ (1921–1922), „Lietuvos keleivio“ priedą „Santara“ (1924–1939).

1939 m. pradžioje SANTAROS veikla nutrūko nacistams atplėšus Klaipėdos kraštą ir taip dalis santariečių tapo Lietuvos optantais. Santariečiai sovietinio ir nacistinio režimo laikotarpiuose buvo persekiojami. Vėliau dalis santariečių pasitraukė į vakarus ir ten vykdė visuomeninį darbą dėl lietuviybės puoselėjimo ir Lietuvos valstybės atstatymo.

Dr. Raimundas Kaminskas

Jubiliejinių SANTAROS minėjimų akimirkos

Rengėjų nuotraukos

Lietuvininkas Jurgis Plonaitis

Prieš 120 metų, 1902 m. rugsėjo 19 d. Žiaukuose (Kintų vls., Šilokarčemos aps.) gimė Jurgis Plonaitis, Mažosios Lietuvos visuomenės, kultūros, politikos ir sporto veikėjas, Šilutės miesto garbės pilietis.

Jurgis Plonaitis augo pamario ūkininkų Jurgio ir Etmės (g. Preikšaitės) Plonaičių šeimoje, kurioje buvo vyriausias iš keturių vaikų. Nuo penkerių metų amžiaus jis plaukdavo su tėvu į marias žvejoti, dvylikos liko našlaitis (pašauktas į kaizerio kariuomenę, tėvas žuvo Pirmojo pasaulinio karo fronte 1915 m. sausio 5 d. netolimuose Žagatpurviuose).

1909–1915 m. Jurgis Plonaitis lankė Kintų liaudies mokyklą, vėliau, iki 1918 m. pabaigos, – Klaipėdos vokiečių gimnaziją. 1919 m. dalyvavo Kintuose steigiant jaunimo draugiją „Rūta“, vaidino draugijos rengiamuose spektakliuose.

Jurgis Plonaitis.

1920 m. rudenį Jurgis Plonaitis pradėjo dirbti Lietuvos banko Klaipėdos skyriuje – Tautiniame lietuvių banke. Bankui vadovavo Gustavas Juozupaitis (1895–1954), aktyvus visuomenininkas,

poetas ir Donelaičio draugijos (1921 m. rugsėjo 13 d. įkurtos Klaipėdoje) pirmininkas. Į šią draugiją įstojo ir J. Plonaitis, čia susipažino su būsimąja rašytoja Ieva Simonaityte, su kuria gražius santykius išsaugojo visą gyvenimą.

Nuo 1920 m. J. Plonaitis priklausė Klaipėdos lietuvių draugijos „Aida“, o 1920–1930 m. ir Šilutės „Dainos“ chorui, buvo Klaipėdos krašto giedotojų draugijų sąjungos valdybos narys, bendravo su Vydūnu, Adomu Braku ir daugeliu kitų žinomų lietuvininkų.

1923 m. J. Plonaitis su ginklu rankose dalyvavo Klaipėdos krašto sukilimo operacijoje, vadovavo Pagėgių jaunimo būriui. Tų pačių metų rugpjūčio 18 d. buvo išrinktas Lietuvos šaulių sąjungos Klaipėdos skyriaus valdybos nariu. Jis priklausė Šilutėje 1923 m. liepos 24 d. įsteigta sporto draugijai „Laisvė“, tais pačiais metais sutelkė lietuvišką Šilutės futbolo komandą „Laisvė“, žaidė Klaipėdos futbolo rinktinėje, 1924 m. įsitraukė į Klaipėdos jūrų skautų veiklą.

Klaipėdoje su bendraminčiais J. Plonaitis ėmėsi propaguoti buriavimo sportą, įkūrė lietuvišką jachtklubą, jachtomis „Budys“ ir „Gulbė“ aplankė kaimynines Baltijos jūros valstybes. Kartu su broliu Kristupu Plonaičiu (1905–1980) ir kitais bendražygiais 1932 ir 1933 m. dalyvavo ilguose plaukimuose dviejų stiebų kreiserine jūrine jachta „Gulbė“, ypač išskirtinė buvo 1933 m. kelionė Klaipėda-Kopenhaga-Kylis-Londonas-Oslas-Geteborgas-Visbis-Klaipėda. Tai buvo didžiausias Lietuvos buriuotojų žygis tarpukario metais.

Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje 1933 m. eksternu iš-

Rašytoja Ieva Simonaitytė su jaunystės dienų bičiuliu Jurgiu Plonaičiu prieš žvakių vakaronę Priekulėje 1969 11 29.

laikęs keturių klasių egzaminus J. Plonaitis dirbo įgaliotiniu Žemės ūkio banko Klaipėdos skyriuje. 1934–1935 m. buvo Klaipėdos krašto socialinio draudimo įstaigos direktorius. 1935 m. išrinktas į Klaipėdos miesto seimelį, 1937 m. į *Apdraudimo įstaigos* (ligonių kasų) tarybą, 1938–1939 m. buvo miesto valdybos rinktas tarėjas. Už nuopelnus kraštui ir lietuvybei apdovanotas Lietuvos Respublikos DLK Gedimino ordino medaliu (1928 m.) ir Vytauto Didžiojo 5-ojo laipsnio ordinu (1936 m.).

1930 m. spalio 24 d. Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčioje J. Plonaitis susituokė su ūkininkeite, iš Šyšos kilusia patėvio brolio dukra, Ana Ela Jurgenaityte (1909–2005). Šeima susilaukė dukters Elenos Angelės (1940–1983) ir sūnaus Arvydo (1943–1987). Kurį laiką Jurgis Plonaitis su šeima gyveno savo namuose Giruliuose, karo metais dirbo vyr. buhalteriu Šilutės banke.

1944 m. spalį, artėjant sovietų kariuomenei, bankas su visais dokumentais buvo evakuojamas, į Vokietijos gilumą traukėsi ir Plonaičių šeima – iš pradžių pasiekė Dancigą kitapus Vyslos, vėliau persikėlė į Riugeno salą, kurią 1945 m. gegužės 8 d. užėmė sovietai. Ankstyvojo pokario sumaištyje šeima iš pabėgėlių lagerio sovietų zonoje apsisprendė grįžti į gimtinę. 1945 m. rudenį per Ščeciną, Gardiną, Vilnių, Kaišiadoris ir Šiaulius pirmasis su abiem mažamečiais vaikais į Šilutę sugrįžo Jurgis, po mėnesio parvyko ir žmona. Iš Šilutės Plonaičiai pasiryžo nebesitraukti. J. Plonaitis dirbo banke, stengėsi palaikyti ryšius su kraštiečiais, talkino besidominantiems krašto istoriniu paveldu.

Prasidėjus Atgimimui, jis įsitraukė į Sajūdžio veiklą, 1989 m. prisidėjo steigiant lietuvininkų bendriją „Mažoji Lietuva“ (vėliau pa-

Kraštiečiai chirurgas Osvinas Kybrancas, visuomenininkas Jurgis Plonaitis ir muzikas Arvydas Paltinas žvakių vakaronės su rašytoja Ieva Simonaityte metu Priekulėje 1969 11 29.

skelbtas jos seimelio garbės nariu), dalyvavo 1991 m. sausio 13-osios įvykiuose Vilniuje, nuo sovietų agresijos ginant Aukščiausiosios Tarybos rūmus ir televiziją.

1991 m. gegužės 22 d. Šilutės miesto taryba J. Plonaičiui suteikė Šilutės Garbės piliečio vardą – pirmajam, kuriam toks vardas buvo suteiktas. Garbės nariu jį paskelbė Klaipėdoje 1988 m. balandžio 22 d. įsteigtas Lietuvos Respublikos jūrinės istorijos ir kultūros klubas „Budys“ bei Vilniuje 1992 m. kovo 14 d. atsikūrusi K. Donelaičio draugija. 1993 m. lapkritį drauge su kitais šilutiškiais J. Plonaitis subūrė visuomeninį Šilutės istorinių įvykių ir asmenybių įamžinimo komitetą, veikusį iki 2002 m.

Jurgis Plonaitis ne vienam besigilinusiam į Mažosios Lietuvos praeitį yra suteikęs neįkainojamų žinių, konsultavo Šilutės muziejų,

parašė prisiminimų apie Vydūną, kuriuos 1999 m. išleido Bernardas Aleknavičius (1930–2020). Vertingų istorinių J. Plonaičio šeimos nuotraukų yra paskelbta Mažosios Lietuvos enciklopedijoje.

Sulaukęs devyniasdešimt penkerių, Jurgis Plonaitis mirė 1998 m. balandžio 6 d. Šilutėje. Po atsisveikinimo Šilutės laidojimo namų šviesiojoje ovalinėje salėje jis balandžio 8 d. palaidotas Šilutės kapinėse, laidotuvių apeigoms vadovavo kunigas Ridas Tamulis. Šilutės garbės piliečio atminimui tu pačių metų balandžio 24 d. miesto parke pasodintas jo vardo ąžuolas. Pagerbiant kraštiečio atminimą, J. Plonaičio vardu pavadintos gatvės Šilutėje ir Klaipėdoje.

Kęstutis Pulokas

Bernardo Aleknavičiaus nuotraukos

Konferencijoje „Donelaičio žemė ir Sūduva pasaulio

Konferencijos dalyviai prie K. Donelaičio paminklo.

Autoriaus nuotrauka

Marijampolės Kristijono Donelaičio draugija surengė tradicinę respublikinę konferenciją, kuri šiemet buvo pavadinta „Donelaičio žemė ir Sūduva pasaulio kultūros kontekste“. Joje perskaityta daug įdomių pranešimų, pasidalinta naujienomis apie mūsų tautiečių padėtį Karaliaučiaus krašte, kartu paminėtas ir žurnalo „Donelaičio žemė“ 30-metis.

Renginys prasidėjo prie K. Donelaičio paminklo, kur buvo padėtos gėlės ir uždegtos žvakutės. Vėliau visi rinkosi Marijampolės savivaldybės tarybos posėdžių salėje, kur buvo surengta visų iki šiol išleistų „Donelaičio žemės“ numerių paroda. Iki šiol pasirodė 240 laikraščio, 2016 metų birželį tapusio žurnalu numerių. Visi norintys galėjo pavartyti ir pirmąjį, 1992 metų gruodžio mėnesį pasirodžiusį leidinio numerį.

Ištrauka iš K. Donelaičio „Metų“ poemos „Žiemos rūpesčių“ visus pasveikino draugijos vadovė Vida Mickuvienė, o lietuviškas tautines dainas atliko Eglė Alenskaitė, Dalia Venckienė ir Titas Mockevičius. Jau pats pirmas konferencijos pranešimas „Kas šiandien trukdo geriau suprasti Donelaitį?“, kurį skaitė gerai žinomas istorikas profesorius, Lietuvos išeivijos instituto direktorius ir daugelio knygų autorius Egidijus Aleksandravičius buvo ir labai įdomus, informatyvus, ir diskusinis.

Pasidžiaugęs, kad šiemet jau trečią kartą lankosi Marijampolėje su pranešimais profesorius itin gerus žodžius skyrė pačiai Marijampolės K. Donelaičio draugijai, pagyręs ją už tai, kad draugija buria žmones ir aktyviai veikia, kad žmonėms svarbu burtis joje ir

diskutuoti apie K. Donelaitį ir Mažąją Lietuvą, jos svarbias asmenybes. Draugijų veikla ir reikšmė itin svarbi buvusi tarpukario Lietuvoje, kai jų veikė daugiau kaip šeši tūkstančiai ir jos buvo labai aktyvios, o ir pati visuomenė buvusi aktyvesnė nei dabar, kai tų draugijų ir visuomeninių organizacijų priskaičiuojama triskart daugiau.

„Pilietine prasme Donelaitis buvo prūsas, o etnine prasme – lietuvis, lietuvininkas, ir tai labai svarbu mums suvokti. Mažajoje Lietuvoje tuomet lietuvių kultūrai vystytis ir klestėti buvo geresnės sąlygos, o čia, Lietuvoje tuo metu mūsų elitą ir mūsų dvasininkai sparčiai lenkėjo. Lietuviai turėjo geras sąlygas ten nuo pat Martyno Mažvydo laikų“, – sakė profesorius, pridūręs, kad Karaliaučiaus krašte lankėsi vos vieną kartą ir prisiminimai liko liūdni.

kultūros kontekste“ – įdomūs pranešimai ir diskusijos

K. Donelaičio draugijos pirmininkas Gintaras Skamaročius profesoriaus teiravosi, kaip jis vertina tą faktą, kad neseniai keistomis aplinkybėmis Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune atsirado Tilžės Akto originalas. Pasak E. Aleksandravičiaus, istorikui nėra labai svarbu, ar yra pats Akto originalas, ar jo nuorašas, nes dokumentas vis tiek buvo pasirašytas ir užtenka paties teksto. Pasak jo, visi seniai žinojo, kad ir Vasario 16-osios Aktas buvo pasirašytas bei paskelbtas, nors jo originalas taip pat surastas gana neseniai. Bet koks įstatymas taip pat galioja jį paskelbus, o kur saugomas jo originalus, nėra labai svarbu.

Labai išsamus ir gausiai iliustruotas nuotraukomis buvo iš Klaipėdos atvykusio kito istoriko, kraštotyrininko Norberto Stankevičiaus pranešimas apie nykstantį Mažosios Lietuvos kultūrinį ir architektūrinį paveldą. Jis daugybę metų su bičiuliais, dažnai ir dviračiu važinėjo į Karaliaučiaus kraštą ir fiksavo ten buvusius pastatus, bendravo su vietos lietuviais ir surinko gausų archyvą, kurio dalimi ir pasidalino Marijampolėje.

Apie tai, kokia padėtis Karaliaučiaus krašte yra dabar, vykstant karui Ukrainoje renginyje kalbėjo buvęs ilgametis šiemet uždarytos Karaliaučiaus krašto lietuvių mokytojų asociacijos vadovas, Įsrutyje (Černiachovske) gyvenantis Aleksas Bartnikas. Jau daugiau kaip 60 metų šiame krašte gyvenantis buvęs pedagogas prisiminė savo biografiją, prisiminė, kaip dar 1964 metais minint K. Donelaičio 250-ąsias gimimo metines lietuviai kėlė idėją atstatyti beveik iki pamatų sugriautą Tolminkiemio bažnyčią ir įkurti poeto memorialinį muziejų.

Jis prisiminė, kaip Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę turėta vilčių dėl glaudaus bendradarbiavimo su ten gyvenančiais mūsų kraštiečiais, kaip šiame krašte kūrėsi lietuviški meno saviveiklos kolektyvai, steigėsi lietuvių kalbos ir etninės kultūros mokymo klasės bei fakultatyvai, kiek visokių kultūrinių iniciatyvų buvo. Vyko lietuviškos dainos konkursai, aktyviai įvairias parodas, susitikimus su meno žmonėmis iš Lietuvos, kitus renginius organizavo mūsų diplomatinės įstaigos šiame krašte – Lietuvos generalinis konsulas Karaliaučiuje ir konsulas Tilžėje (Sovetske). Tada buvo patatytas paminklas “Metų” leidėjui Liudvikui Rėzai Karaliaučiuje, šio miesto universitete įrengtas lietuvių kalbos kabinetas, lietuvių kalbos tame krašte mokėsi apie tūkstantis vaikų.

“Atėjo 2014 metai, karas Donbase, Krymo užėmimas ir mes visi ten gyvenantys lietuviai pajutome, kad padėtis pradėjo keistis į neigiamą pusę. Imta aktyviai domėtis, kas finansuoja mūsų veiklą, iš kur gauname pinigų vaikų kūrybinėms stovykloms “Palikimas” rengti, to krašto tarnybos ieškojo įvairių priekabių, jautėme spaudimą.

Dabartinėje padėtyje, kai Rusija Lietuvą laiko nedraugiška valstybe, o Lietuva šią šalį pripažino remiančia terorizmą toliau dirbti tapo neįmanoma, teko uždaryti ir asociaciją, veiklą priversti nutraukti lietuviški kolektyvai, mes vadinami nacionalistais.

Dirbti tapo labai sunku, ir tame krašte liko vos šeši lietuvių kalbos mokytojai, dirbantys nuotoliniu būdu. Lietuvoje dabar gyvena dešimt mokytojų, kurie anksčiau mokė lietuviškai šiame

Konferencijoje įdomų pranešimą skaitė prof. E. Aleksandravičius.

krašte, tad jie galėtų čia susivienyti į kokią nors organizaciją”, – sakė svečias.

Pasak jo, reikia kažkaip išsilaikyti ir pragyventi šį labai sunkų laiką, o ateityje gal ir padėtis pasikeis į gera, ir Rusijos taps kitokia, joje atsiras daugiau demokratijos. Karaliaučiaus kraštas pastaruoju metu sulaukdavo vis daugiau turistų, daug pačių rusų atvažiuoja čia, vietos valdžia daug dėmesio ir lėšų skyrė kultūrinio paveldo puoselėjimui, atstatymui ir istorinių objektų restauravimui.

Apie tai, kokia padėtis šiandien kaimyniniame krašte konferencijoje kalbėjo viešosios įstaigos Karaliaučiaus lietuvių bendruomenės direktorius Sigitas Šamborskis. Pasak jo, kraštą apgaubusios sutemos ir prieblanda, lietuviybės padėtis kaip niekada bloga, vietos lietuviai gyvena nerimo nuotaikomis, jie nėra tikri dėl savo ateities, savo jaunų vyrų, prievarta siunčiamų į frontą gyvybių, ir pats direktorius stengiasi pagal galimybes šiems lietuvių kilmės vyrams padėti atvažiuoti į Lietuvą, bet tai nėra lengva padaryti.

“Per pastaruosius dešimtmečius nuveikėme ten tikrai daug, suorganizavome 17 etnokultūrinių

stovyklų, per 30 metų sėkmingai įgyvendinome apie 300 projektų. Lietuviškos veiklos buvo tikrai daug, bet pastaraisiais metais Rusija pasirinko kovos ir konfrontacijos kelią, nusigręžė nuo demokratinų vertybių ir padėtis išties bloga. Tačiau turėkime viltį, nekaltinkime vieni kitų ir gal dar sulauksime geresnių laikų”, – vylėsi S. Šamborskis.

G. Skamaročius savo pranešime kvietė abi puses nedaryti karštų sprendimų, nes ateityje kaimyninėms šalims neišvengiamai teks bendrauti vieniems su kitais. Bendrų investicinių projektų tikrai nedarysime su agresyviausių Rusijos Federacijos šalies rajonų vadovais. Apmaudu, kad dėl susitelkimo trūkumo taikiu laiku nei lietuviškos mokyklos, nei kultūros centrų, nei daug kitų darbų nebuvo padaryta šiame krašte. Pasak jo, šiuo metu būtina išsaugoti tai, kas pasiekta, saugoti mūsų tautiečius, ryšius su mums draugiškais žmonėmis, labiau išnaudoti nuotolinį lietuvių kalbos mokymą, kultūrinį bendravimą su tautiečiais.

Pirmininkas pasidžiaugė, kad jau 30 metų leidžiama “Donelaičio žemė”, žurnalas skaitomas ir pasiekia mūsų kraštiečius anapus

sienos. Jis dėkojo į leidinį rašiuosiems, jį platinusiems ir skaitantiems, remiantiems jo leidybą.

Įdomiais pastebėjimais ir prisiminimais konferencijoje pasidalino anksčiau šiame krašte, Įsrutyje dirbusi lietuvių kalbos mokytoja, dabar gyvenanti Lietuvoje ir lituanistiką Vilniaus universitete studijuojanti Tatjana Rodenko, kuri ir dabar keturis kartus per savaitę moko lietuvių kalbos nuotoliniu būdu studentus ir suaugusiuosius. Pasak jos, dėl karo Ukrainoje ir požiūrio į jį pedagogė prarado nemažai draugų.

Kybartų K. Donelaičio gimnazijos atstovai papasakojo, kaip jie puoselėja “Metų” autoriaus atminimą, kokius Mažajai Lietuvai ir būrų dainiui skirtus renginius organizuoja, kaip užrašo žmonių, gyvenusių Karaliaučiaus krašte atsiminimus, kokių planų turi ateičiai.

Diskusijos tęsėsi ir nauji pasiūlymai buvo aptariami ir vėliau prie kavos bei arbatos puodelio, o įvertindami renginį jo dalyviai gyrė ir organizatorius, ir pranešėjus bei vylėsi, kad ateityje bus daugiau dalykų, kuriais galėsime pasidžiaugti.

Algis Vaškevičius

Aktualūs ir įdomūs buvo (iš kairės) S. Šamborskio, G. Skamaročiaus ir A. Bartniko pasisakymai.
Ričardo Pasiliausko nuotraukos

Misterija

Žydruolė Zenevičienė jau daug metų yra folkrolo ansamblio „Diemedis“ vadovė ir siela.

Šiais metais minimas Kalvarijos folkloro ansamblio „Diemedis“ 25-metis. Jo vadovė ir siela Žydruolė Zenevičienė inicijuoja bei kartu su kolektyvu garsėja užburiančiomis misterijomis.

Šių metų misterija „Laiko tėkmėje“ Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ motyvais organizuota kartu su Kalvarijos savivaldybės administracija ir mano vadovaujama Asociacija Nemuno euroregionas.

Statant ir atliekant misteriją kartu su ansambliu „Diemedis“ dalyvavo roko grupė „Age“ (vad. Giedrius Katilius), Marijampolės kultūros centro šokio studija „Arabeskas“ (vad. Daina Misiukevičienė), šokio ir ugnies studija „Čiutyta“ (vad. Vida Bagdonienė). Misterijoje buvo parodyti kalendorinių metų papročiai: pavasaris ir ūkio darbai, vasara ir Rasos šventė, rudenio ir linų darbai, ves-

„Laiko tėkmėje“ pagal Kristijoną Donelaitį

tuvės, žiema ir Kalėdų papročiai.

Žydruolė Zenevičienė savo mintimis sutiko pasidalinti su mūsų skaitytojais.

- Kaip gimė mintis misteriją „Laiko tėkmėje“ kurti sąsajoje su K. Donelaičio asmenybe, poema „Metai“?

- Folkloro ansamblis „Diemedis“ įrašė dešimt modernių liaudies dainų kompaktinei plokštei „Puikūs sodai“. Naują misteriją norėjosi pristatyti kažkaip kitaip, įdomiai, netradiciškai. Visiškai netyčia kūrinį parinkimas atitiko metų laikus. Taip ir kilo idėja. Atsirado pagrindinis veikėjas Laikas ir Jorytė, keliaujanti metų laikais... Reikėjo suteikti metų laikams gyvybės, apibūdinti laiką, jį įprasminginti. Taip atsirado K. Donelaitis.

- Kada K. Donelaitis bei jo kūryba atėjo į Jūsų gyvenimą, kas Jums ši asmenybė?

- Žinoma, pirmiausia nuo vaikystės, o po to atėjo ir į kūrybą. Dar 2007 metais buvo sukurta misterija „Bėgantis laikas“, skirta „Diemedžio“ dešimtmečiui.

- Ar kitų Lietuvos vietovių žiūrovai šią misteriją gali tikėtis pamatyti gyvai?

- Labai norėčiau, bet, kaip visada, yra piniginis klausimas. Gali turėti daug gerų idėjų, bet jei nėra pinigų...

- Papasakokite trumpai apie kitas jūsų ir kolektyvų Kalvarijoje kurtas misterijas.

- Pats ryškiausias mano darbas yra folk miuziklas „Saulės ratu“ pagal Vincą Pietarį ir lietuvių mitologiją. Taip pat galiu paminėti misteriją „Perkūno sėkmės“ pagal lietuvių mitologiją, kuri konkurse „Tradicija šiandien“ (ją organizavo Nacionalinis kultūros centras) laimėjo antrą vietą. Taip pat paminėčiau misteriją „Uždegta žibėki“ ir daugelį kitų. Visas jas galima pamatyti LRT mediatekoje arba Youtube kanale.

- Kokie jūsų artimiausi planai, kokių būsimu kūriniu planuojate nustebinti žiūrovus?

- Reikia sulaukti trisdešimtmečio, nes tada yra didesnė tikimybė gauti finansavimą. O tada ir pamatysime.

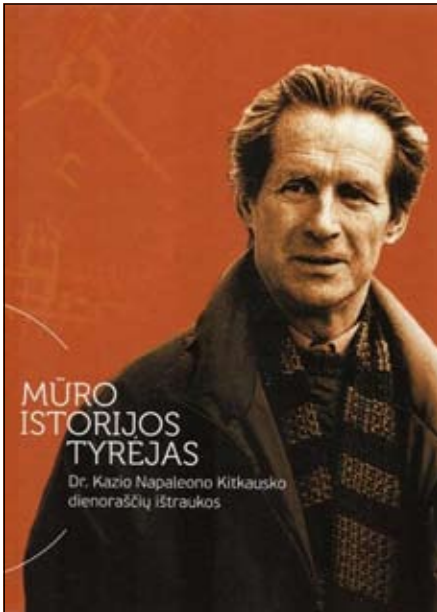

Gintaras Skamaročius

Misterijos „Laiko tėkmėje“ akimirkos.

Kalvarijos KC archyvo nuotraukos

Naujoji Napaleono Kitkausko knyga “Mūro istorijos tyrėjas”

Naujoji N. Kitkausko knyga

Neseniai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmuose buvo pristatyta nauja akademiško, daktaro Napaleono Kitkausko knyga „Mūro istorijos tyrėjas“.

Tai architekto, archeologo, inžinieriaus paskelbtas daugelio metų rašytas Dienoraštis (ne visas) - didžiulio formato stora knyga su iliustracijomis. Su autoriumi esame pažįstami daugelį metų, nuo sovietmečio laikų. Esame bendraminčiai, bendražygiai, abu nuo jaunystės tyrinėjame Mažąją Lietuvą, po Karaliaučiaus kraštą vedėme ekskursijas, vadovavome ekspedicijomis.

N. Kitkauską (g. 1931 m.) galima pavadinti lietuvių kultūros vertybių tyrėjų riteriu, mūro tyrimų profesoriumi. Jis talentingas mokslininkas, sugebantis įdomiai, objektyviai monografijose apibendrinti tyrimų rezultatus. Ir reikaluose, ir bendradarbių pristatymuose, konferencijose jis įtvirtina valstybinį požiūrį į atstatomus Valdovų rūmus, propaguoja tautinio patriotizmo idėją.

Sakyčiau, N. Kitkauskas atliko tris Heraklio žygdarbius: Tolminkiemyje atstatė poeto kunigo Kristijono Donelaičio bažnyčią, restauravo kleboniją (joje genialusis poetas gyveno, parašė epinę poemą „Metai“, čia mirė), su kitais atstatė (buvo mokslinis valdovas) Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmus, ištyrė Vilniaus arkikatedros požemius.

XVIII a. I pusės Prūsijos karaliui Frydrichui Vilhelmui I, Mažosios Lietuvos kolonizatoriui Gumbinėje (Lietuvos departamentas, vėliau – Vyriausybės apygardos centras) buvo pastatytas paminklas su įrašu: Lietuvos atstatytojui, Gumbinės miesto įkūrėjui.

Aš, vesdamas ekskursijas po šį lietuvišką kraštą, teigiau, kad ir Mažosios Lietuvos (Tolminkiemis), ir Didžiosios Lietuvos (Valdovų rūmai) atstatytojas yra N. Kitkauskas.

N. Kitkausko daugelį metų rašytas Dienoraštis savo apimtimi, turiniu, tematika, detalumu,

problematika turbūt neturi lygių Lietuvoje, net lenkia senąsias kronikas, metraščius, analus. Tai svarbus istorijos, architektūros, archeologijos, inžinerijos, netgi politikos šaltinis, paremtas dokumentais, aktais, praktika, kolegų prisiminimais. Remiantis šia gigantiška knyga turbūt galima parašyti disertaciją, o ir ne vieną.

Šį puikų veikalą parengė spaudai ir išleido būtent Valdovų rūmų darbuotojai (direktorius dr. Vydas Dolinskas).

Apie 1963-1965 metus, studijuojant Vilniaus universitete istoriją man teko vasaromis kasinėti dabartinės arkikatedros aikštėje ir Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorijoje. Su kolega studentu iškasėme apie 2 metrų gylio tranšėją nuo VRM (dab. Barboros Radvilaitės g.) per Rusijos valdžios nugriautų Valdovų rūmų maždaug vidurį iki beveik Etnografijos muziejaus. Atsimenu, kaip darbų vadovas archeologas Adolfas Tautavičius davė man automatinį gražtą

Knygos autorius dr. Napaleonas Kitkauskas

ir liepė arkikatedroje (pietrytiniame kampe) išgręžti ertmę - ieškokime Vytauto Didžiojo karsto.

Įlindęs į vidų radau plytgalį, senovinių raštų skiaučių. Toliau brautis nebuvo kur - vėl siena. Netoli daug triukšmo visuomenėje ir tarp specialistų sukėlusio vad. Šliosbergo namo kasinėdamas radau raudonų plytų sieną. A. Tautavičius sako: „Gal čia Mindaugo ar Vytauto katedros dalis?“ O N. Kitkauskas jau žymiai vėliau surado Mindaugo katedrą - po dabartine arkikatedra.

N. Kitkauskas tyrinėjo ir vadovavo svarbiausių statinių statybai. Iš Dienoraščio - knygos aiškėja, kad atstatyti Valdovų rūmus buvo daug sunkiau, sudėtingiau nei K. Donelaičio bažnyčią sovietų kolonizuotame ir valdomame krašte. Dėl Valdovų rūmų vyko daugybė pasitarimų, posėdžių, konferencijų; karštų ginčų, netgi kivirčų, kartais bevaisių (berods, daugiausia su projektuotojais); veikė ir konkurencija. Tai atimdavo daug brangaus laiko. Dauguma visuomenės, inteligentijos pritarė rūmų-rezidencijos atstatymui, aukojo lėšas. Dalis (kai kurie suklaidinti, iš nežinojimo), netgi tarp specialistų arba nepritarė, arba priešinosi (esą, mažai turime autentikos).

Dalis patriotų pasipiktino, kai Valdovų rūmų statyba ėmė rūpintis Lietuvos premjeras Algirdas Brazauskas - juk buvęs LKP vadovas, neva norintis sėsti į LDK val-

Kalba akademikas, Seimo narys Eugenijus Jovaiša.

Vytauto Abrazausko nuotraukos

dovų kėdę. Betgi jo žinioje buvo lėšos, kurių ypač trūko statybai. Visa tai atlikti sugebėjo tik tvirta, bet ramaus, gero būdo, nekonfliktiškas mokslininkas praktikas N. Kitkauskas. Jis išlaviravo tarp įvairių sričių specialistų, politikų (ir politikierių), ideologų.

Daug brangaus laiko N. Kitkauskui užimdavo įvairios ekskursijos po Karaliaučiaus kraštą, po Valdovų rūmų statybvietai ir po arkikatedros bazilikos rūsius (ypač sveikatai kenkė oras). Be kolektyvinių Lietuvos ir kitų šalių ekskursantų, reikėdavo vesti ir pavienius svarbius svečius. Užėdavo ir Amerikos lietuvių išeivių, pasitaikydavo geradarių rėmėjų.

Be tiesioginių tyrinėjimų ir statybų, N. Kitkauskas dirbo atsakingą visuomeninį darbą tremtinių bendruomenėje; buvo K. Donelaičio draugijos iniciatorius ir steigėjas, ilgametis jos vadovas; laikraščio (dab. žurnalas) „Donelaičio žemė“ steigėjas, straipsnių bendraautorius; Mažosios Lietuvos reikalų tarybos vienas steigė-

jų ir narys. Jis veikė ir Lietuvių katalikų mokslo akademijoje, yra akademikas.

Mes skaitome, girdime apie kadaise gyvenusius genijus. Praeis nemažai laiko, kada ir Napoleonas (Napalys) Kitkauskas bus pripažintas lietuvių genijumi. Kodėl mūsų epochoje (!) negali būti genijų?

N. Kitkauskas labai tikintis, dažnai lankėsi šv. Mikalojaus, vėliau ir šv. Kazimiero bažnyčiose. Gal Dievas davė jam tiek gabumų ir sveikatos. Jis labai gerbia savo tėvų, giminaičių iš Molėtų krašto atminimą, bendrauja su dar gyvenančiais Utenos gimnazijos bendraklasiais; nepamiršta Molėtų, Skudutiškio, Suginčių, mano tėviškės Giedraičių. Ypač artimi ryšiai su buvusiais Mordovijos lagerių politkaliniais uteniškiais. Sveikatos, mielas kolega Napaly!

Dr. Algirdas Matulevičius,
Istorikas, enciklopedistas,
Lietuvos žurnalistų sąjungos
narys

Netekome Mažosios Lietuvos bičiulės žurnalistės Laimos Pangonytės

Laima Pangonytė (1942-2022) dažnai yra pavadinama Sąjūdžio metraštininke. Ji dirbo Lietuvos televizijos korespondente Italijoje, prie Šv. Sosto Vatikane, sukaupe unikalius archyvus, įamžino svarbią Lietuvos istorijos dalį.

Žurnalistė su kamera yra dalyvavusi visuose svarbiausiuose Lietuvos valstybės atkūrimo įvykiuose – tai Baltijos kelias, pirmieji Sąjūdžio mitingai, interviu su to meto svarbiausiais veikėjais. Vien iš įvykių 1988-1990-aisiais nufilmuota per 800 valandų. Laima Pangonytė yra juokavusi – profesiją paveldėjo iš senelio ugniagesio. Ji taip pat laukdavo gaisrų, tik juos ne gesindavo, o įamžino.

L. Pangonytė apie unikalų savo vaizdo archyvą yra sakiusi – tai valstybės istorija. Ir svarbu, kad jo likimas kuo greičiau būtų nuspręstas. Kasetes būtina skaitmeninti, kad medžiaga liktų išsaugota ateinančioms kartoms. Dėl jos mirties užuojautą pareiškė ir Lietuvos Respublikos prezidentas Gitanas Nausėda.

„Netekome Lietuvai nusipelniau-

sios asmenybės. L. Pangonytė nuo pat pirmųjų Sąjūdžio žingsnių ėmėsi atsakingos užduoties juos įamžinti ir išsaugoti ateities kartoms. Laisvės ir laisvo žmogaus idėją ji visą savo kūrybinį kelią nuosekliai reiškė subtilia kino meno kalba, taip reikšmingai prisidedama prie Nepriklausomybės siekio“, – sakė šalies vadovas.

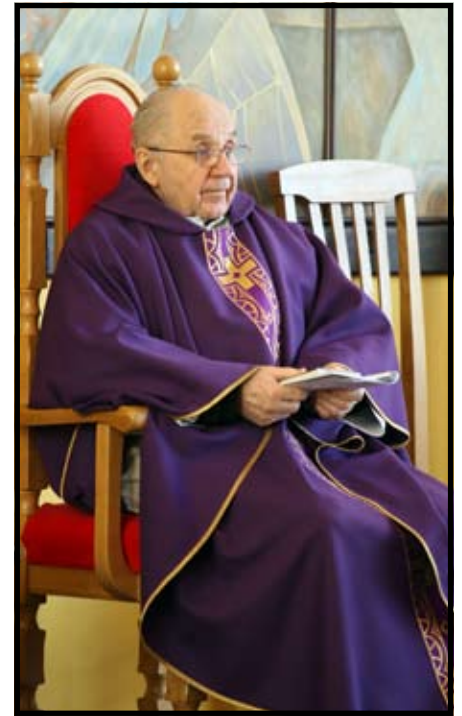
Paskutiniaisiais savo gyvenimo metais L. Pangonytė itin daug dėmesio ir laiko skyrė Martyno Mažvydo palikimo įamžinimui. Ji domėjosi pirmosios lietuviškos knygos autoriaus bažnyčios Ragainėje padėtimi ir likimu, siekė pagaliau išsiaiškinti jo biografijos faktus ir nustatyti tikslią gimimo datą – 1510 ar 1520 metus. Būtent jos iniciatyva pagaliau buvo sudaryta N. Mažvydo tyrimo grupė, kuri ėmėsi ieškoti atsakymų į dar neatsakytus klausimus, pradėjo nagrinėti archyvus, susijusius su “Katekizmo” autoriumi.

Atsisveikindami su L. Pangonytė tikime, kad jos pradėti darbai bus tęsiami, o sukauptas archyvas dar ne kartą pasitarnaus ateities kartoms.

DŽ informacija

L. Pangonytė daug dėmesio skyrė ir M. Mažvydo biografijos tyrimams.

Kunigas A. Gauronskas daug metų puoselėjo lietuvibę Karaliaučiaus krašte.

Amžinybėn išėjo kunigas Anupras Gauronskas

2022 m. lapkričio mėn. 21 d., eidamas aštuoniasdešimt penktuosius savo gyvenimo metus, mirė Viešnių Šv. Jono krikštytojo parapijos rezidentas, Telšių vyskupijos katedros kapitulos Garbės kanauninkas jubilias Anupras Gauronskas.

Velionis buvo gimęs 1938 m. liepos mėn. 1 d. Purvių kaime, Akmenės rajone valstiečių šeimoje. Mokėsi Avižlių pradžios mokykloje, po to lankė Dabikinės vidurinę mokyklą, baigė Kauno politechnikumą, tarnavo tarybinėje armijoje. Grįžęs iki 1967 metų dirbo Kauno autobusų parke vairuotoju, po to įstojo į Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją.

1972 m. balandžio mėn. 16 dieną vyskupo Juozapo Matulaičio-

Labuko Kaune buvo pašventintas kunigu. Dirbo Telšiuose, Kretingoje, Klaipėdoje, Skaudvilėje, o 1990 metų pavasarį buvo išleistas pastoraciniam darbui į Rusijos Federacijos Karaliaučiaus sritį, čia kunigavo ir gyveno beveik 30 metų. Grįžęs į Lietuvą nuo 2019-ųjų spalio iki mirties jis buvo Vieکشنیų parapijos rezidentas.

Velionio rūpesčiu inicijuota idėja Ventoje pastatyti bažnyčią. Jos pamatai pašventinti 2004 metais, o 2009 metais Ventos Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia svetingai priėmė maldininkus. Ji vadinama Lietuvos tūkstantmečio bažnyčia. A. Gauronskas naujajai šventovei parūpino varpą. Savivaldybės taryba už išskirtinius nuopelnus gimtam kraštui dvasininkui 2009 metų rugpjūčio mėnesį suteikė Akmenės rajono Garbės piliečio vardą.

Per trisdešimt darbo Karaliaučiaus krašte metų A. Gauronskas nuveikė daugybę šio krašto lietuvių svarbių darbų, pastatė ne vieną bažnyčią, būrė ir telkė vietas lietuviams, buvo jų pagalbininkas ir atrama. Apie tai plačiau rašoma buvusio Lietuvos konsulo Tilžėje (Sovetske) Broniaus Makauskos straipsnyje „Dievo ir artimo tarnystėje), kuris spausdintas „Donelaičio žemės“ žurnalo 218-219 numeriuose bei neseniai patalpintas interneto svetainėje www.donelaitis.info.

1997 m. už lietuvių puoselėjimą Karaliaučiuje, už dvasinius tiltus, nutiestus tarp Lietuvos ir Karaliaučiaus bendruomenių, A. Gauronskas apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino 5 laipsnio ordinu.

Velionis buvo pašarvotas Ventos Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčioje, čia aukotos gedulinės Šv. Mišios. Amžino poilsio lapkričio 23-ąją jis atgulė Ventos miestelio kapinėse.

Mirė buvęs pirmasis Lietuvos konsulas Karaliaučiuje Antanas Sigitas Šileris

Spalio pabaigoje netekome pirmojo Lietuvos Respublikos konsulo Karaliaučiuje, jūrininko, kapitono Antano Sigito Šilerio (1935-2022).

A. S. Šileris gimė 1935 m. Skirsnemunėje. 1950 metais jis baigė Skirsnemunės septynmetę mokyklą, po jos mokslus tęsė Jurbarko vidurinėje mokykloje. 1959 m. baigė Klaipėdos jūreivystės mokyklą. Mokėsi Karaliaučiaus technikos institute, taip pat ir Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Daug metų S. Šileris buvo tolimojo plaukiojimo kapitonas, dirbo administracinį darbą jūrinėse įmonėse, buvo žvejų kolūkio

„Baltija“ pirmininku, dėstytoju Lietuvos aukštojoje jūreivystės mokykloje.

2007 m. A. S. Šileris išleido marinistinių novelių rinkinį „Kodėl anksti pražyla kapitonai?“. 2009 metais A. S. Šileriui buvo suteiktas metų Jūrininko titulas.

A. S. Šileris vadovavo Lietuvos Respublikos konsulatui Karaliaučiuje nuo 1994 m. kovo 29 d. iki 1997 m. gegužės 19 d. Už nuopelnus Lietuvai 1997 m. buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino VI laipsnio ordinu.

Darbo Lietuvos Respublikos konsulate Karaliaučiuje A. S. Šileris atsakingai ir su atsidavimu gynė Lietuvos Respublikos ir jos piliečių teises bei teisėtus interesus. Jo vadovaujamas konsulatas, kaip buvo pats įvardijęs, susidūrė su katalikiškos bendruomenės ir lietuvių telkimo iššūkiu, ryšių su Lenkijos ir Vokietijos diplomatais, taip pat su Karaliaučiaus srities valstybinėmis institucijomis stiprinimu, nuolatiniu incidentų sprendimu.

*Lietuvos Respublikos
ambasados Rusijos
Federacijoje informacija*

